

СТУПАНЪ

ВѢСТНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два
пъти въ мѣсецъ. Го-
дишна цѣна е 5½ франка
или 25 гр. турски пари
предплатени.

Съдържание: Камъ читателите. — Пу-
бликата и вѣстникарството. — Мисли върху
човѣческото развитие. — Морална история
за жените. — Писма върху домашната иги-
ена. — Женското здравие и хубостъ. — Върху
имотъ. — Полезното и вредително дѣй-
ствие на въздухътъ и на топлината върху
виното. — Гасеници. — За оранieto. —
Различни. — Извѣстие.

Писма, дописки и сно-
моществованията са ис-
проваждатъ до Д. В. Хра-
нова въ Русчукъ и до
Ив. П. Аженова въ Буку-
рещъ — Str. Sv. Anton
No. 14.

КАМЪ ЧИТАТЕЛИТЕ.

Съ тоя брой са свършва и вто-
рата година на „Ступанъ.“ До кол-
ко сме сполучили въ предполагае-
мата си цѣль, ние незнаеме, и до
колко сме могли да отговорим на
предначертанната си програма, то-
ва са намъ не пада да кажеме. Отъ
наша страна ще да кажеме само,
че ние сме полагали сички възмо-
жни усилия и жертви за подобре-
нието на листътъ си; но, съ жа-
лостъ го казваме, нашите съоте-
чественици не са отзоваха камъ
насъ така, както ние очаквахме, т.
е. не ни насърдчиха така, щото
да имаме възможностъ да издаваме
листътъ си, както ние мислѣхме,
по-чѣсто или двойно, отъ колкото
до сега. Но че можеме и да не по-
благодаримъ отъ се сърдце на о-
ние наши добри, — ако и малцина,
— настоятели и спомоществовате-
ли, които ни улесниха съ внася-
нието на спомоществованията си.
Дано не бѣде далечъ денътъ, въ
който да са види и нашето вѣст-
никарство улеснено и по-добре под-
помагано, както у другите народи!

Безъ да глѣдаме на мъжнотиите и
трудностите, които са посрѣщатъ
въ нашето вѣстникарско поприще,
ние са рѣшихме да продължаваме
и за напредъ издаването на в.
„Ступанъ.“ Отъ наша страна ние ще
да са стараеме, щото Ступанъ,
като домашенъ вѣстникъ, да бѣде
колкото са може съ по-разнообраз-
но и интересно съдържание върху
науката, домашната економия и зе-
мледѣлието. Тоя вѣстникъ е не по-
малко полезенъ и за жените, за ко-
ито твърде малко са пише у насъ,
а още по-малко съ оние наши же-
ни, които обичатъ прочитанието.
Голѣмината на „Ступанъ“ ще да
бѣде същата и ще да излиза, как-
то и до сега, единъ пътъ презъ мѣ-
сецътъ по 8 листа или 16 стра-
ници. Годишната цѣна е едно и по-
ловина (1½) бѣло медж. или 6½ фр.
На сѣки нашъ спомощ. ще да са пра-
ти безплатно по една книжка, която
ще да бѣде като притурка на Сту-
панъ. За да не ставатъ бѣркоти въ
раздаването на листовете, ние ще
да напечатаме имената на нашите
спомоществователи и ще да са залѣ-
пватъ на сѣки брой. За това молиме

настоятелите си да побързатъ и ни испратятъ колкото са може по-скоро имената на преномерантите.

На настоятелите са отстѣпва на десетъ едно. Дано баремъ тая година са поувеличи броятъ на нашите преномеранти!

Редакцията.

ПУБЛИКАТА И ВѢСТНИКАРСТВОТО.

Сѣка публика има потреба, и голѣма потреба отъ умственна храна; но тая умственна храна бива двойна: умственна храна за общо образование и учение, което е основа, темелъ, на специалното образование, — и специално образование, което нѣкой си е избралъ за презъ животътъ, като напримѣръ, докторъ на медицината, юристъ, филологъ, химикъ, архитектонъ и пр. и пр. За едното и за другото, т. е. за общото и за специалното образование, освѣтъ училищата, сж нужни и книги, вѣстници, политически и книжевни; списания за наука, образование и пр.; специални листове върху една стрѣка (клонъ, отрасль) отъ науката и др. т. Ако лиши те истинско-учениятъ и образованъ човѣкъ отъ тие срдѣства, отъ тая умственна храна, то той ще да бѣде като въ затворъ.

Най-първата умственна храна са добива въ училищата. Нѣкои свършватъ само по-долни училища, а нѣкои, които иматъ повече слѣдства и време, продължаватъ своето учение въ по-горни училища, отъ дѣто, като излѣзатъ, приематъ своите училищни свидѣтелства и са настапватъ нѣкои на своя частна работа, а нѣкои на общественна или на друга нѣкоя работа. Мнозина отъ тие, като сж отърсиле веднашъ отъ себе си училищния прахъ, отърсиле сж и сѣка воля за понатамнѣно интересование за наука и за книжевностъ. Като влѣзатъ въ практическитъ животъ, тие не са грижатъ за друго нищо, освѣтъ за своето материално щастие, исклучително за своите

частни интереси; то е за тѣхъ *все и* *всѣ*. Интересуванieto за наука, интересуванieto за народниятъ животъ и развитие, за обогатяванieto на книжницата оставатъ много падалечъ отъ тѣхъ. Тѣмъ са чини, че за тѣхъ е доводно оная наука, която сж учили/и добили нѣкога въ училището.

Ние тука не щемъ да разглѣдаме въпросътъ: кой е кривъ за сичко това, училищата ли, до колко сж тие криви и защо сж криви? Ние ще да попитаме само: Добива ли са сичката наука въ училището, и какво значение има животътъ за науката?

Нито ще да бѣде нѣкога, нито пакъ е било до сега, щото сичката наука да са изчерпава само изъ училището. Единъ отъ първите англизки книжовници, Карлайлъ, е рѣкалъ: че библиотеките, богатите библиотеки сж най-добрите университети, ако само знае публиката да са ползува отъ тѣхъ. А училището е, което ни дава леснина, какъ да са ползуваме отъ тие громадни умствени богатства, то е, което ни показва пъктътъ, какъ трѣба самостоятелно и систематически да работиме; което ни дава оръжие въ ръцете и ни учи какъ да го упогрѣбляваме, какъ да го въртиме за да можеме да спечелимъ побѣдата на образованността; която ни дава скелетъ за да го напълниме ние. И така, науката не са спечелва само въ училището. Въ училището намираме сила, срдѣства и приуротворение за да можеме достигна до истинската и положителна наука и до образованieto.

Отъ тука са види, че истинската наука не са намира само въ училището. Тя е и въ книжницата, въ практическитъ животъ. Придобитото веднашъ богатство, ако не му са притури по нѣщо, то ще да намалѣе. За това трѣба се да му са притури малко-помалко. Така сжщо е и съ умственното богатство; пушно е да са допълвава недостатокътъ отъ училищните и теоритически познания съ трудъ и съ постоянно умствено занимание.

А животътъ? Каква голѣма важностъ

има той въ науката! Каква е науката, която придобиваме въ училищата само на теория, наспротивъ оная, която натрупваме отъ опитъ въ практическитѣ животъ, като са увѣряваме подпълно за истините, за които сме слушали и въ училището! Науката и образованието не сж занаятъ, който, като са изучи единъ пътъ, да не му трѣба до толкова по-нататашно усъвършенствувание; колкото съ повече познания са обогатяваме, толкова повече са наслаждаваме, толкова повече са осѣщаваме честати и задоволни. Книжнината за сѣки образованъ човѣкъ е допълнителна школа, школа за практическитѣ животъ.

Като има такава голѣма важность книжнината въ практическитѣ животъ за сѣки единъ народъ, то нека са попитаме, каква е нашата книжина и какъ са поддържа тя? Нашата книжина не е отговорила още и не отговаря подпълно на свойтъ задатокъ, на своето назначение; тя са държи на сила, едвамъ са крѣпи.

Сѣки искренъ патриотинъ ще да признае, че сички наши сънародници, които иматъ възможность и срѣдства да въздигнатъ нашата бѣдна отъ сѣка страна книжина, сички, думаме, не са заузематъ за тая благородна цѣль; по една малка, твърде малка частъ отъ тѣхъ показватъ нѣкакво усилие да й спомогнатъ нравствено или материално. Казвале сме го други пътъ, казваме го и сега, че който иска да са увѣри за умственното развитие и за напредокътъ на единъ народъ, той нека поразгледъ неговата книжина, нека смѣтне броятъ на читателите отъ тоя народъ, и тутакси ще да са увѣри за неговото умствено състояние.

Ако почитате нѣкого, защо пѣмаме много читатели, защо нашите вѣстници и периодически списания иматъ малко преномеранти и др. т., то вие ще да добиете отговоръ, че *алжизъ-веризи* нѣмало и не знамъ що си, а то сж само извинения види о грѣсѣхъ. Истина е, че *алжизъ-веризите* сж слаби за сега; но да ли е това единствен-

ната причина за студенината ни камъ нашата книжина, камъ нашето народно развитие и образование?

Ако погледаме безбройните кафенета и кърчии (механи), които до сега сж са отвориле и непрестанно са отварятъ у нашенско, то би помислили, че и у насъ така сжщо, както и другаде са распрѣсватъ вѣстниците, които сж изражение на дружественнигъ разговоръ, договоръ и работливостъ, че и у насъ са намира въ сѣко кафене баремъ нѣколко вѣстника, които да са четатъ отъ посѣтителите. Но, за голѣмъ нашъ срамъ, въ тие безбройни кафенета *à la mode* и кърчии ще да видиме само едно единчѣо печатно произведение, ще да видиме.... Какво мислите?—*Карти* (вниги за играње). Ето че и ние знаеме да са ползуваме отъ чудното и дивно изобретение на печатанието; по ние сме усвоили и приели само онова негово опично произведение, което *отпропастява парите и убива скжпоцѣдното време*, което е таковаже пари; а отъ онова печатно произведение, въ което намира цѣлото човѣчество поставления какъ *най добре да употрѣби това златно време*, въ безбройните и многочислени наши събиралница нещете да намѣрите нито едно листенце (вѣстникъ)! Влезте въ нашите кафенета и вие ще да видите тамъ стари, срѣдня възраст и млади, насѣдале около масите, та едни играятъ на карти, други на дама, а трети на билиардъ,—сички заняти така, щото не знаятъ какво става около тѣхъ. Нужно ли е да ви казваме, че нашите читателща, съ малко исклучения, не са посѣщаватъ и не вършатъ почти никаква работа? Това, мислиме, не е за никого тайна.

Противните алжизъ-веризи не ни бъркатъ да висиме по цѣль денъ въ кафенетата, дѣто играеме на карти и губиме нравствено и материално, време и пари; да харчиме, дѣто трѣбало и не трѣбало, за нищо и за никакво, а да дадеме петъ пари за умствена храна, ние са скжпиме. Ние не казваме, че никакъ не трѣба да са станва въ ка-

фепетата, но сичко трѣба да става съ рѣдъ и умѣренность.

Сѣки, мислиме, желае да знае повече, да знае по-много работи, защото знанието е сила. А ако е така, то знанието са добива съ прочитание и отъ опитъ. Училище за възрастните сѣ въстаниците и книгите; тие сѣ на расположение сѣкому, който малко-много знае да прочита и който ги търси. А и трѣба да ги търсиме, ако сме хора.

МИСЛИ ВЪРХУ ЧОВѢЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ.

Кой не са е запитвалъ, защо е на тоя свѣтъ, защо живѣе? И самите поети сѣ са занимавале съ такива питання. И наистина, нѣма по-добро нѣщо за човѣкъ отъ това, ако знае да мисли за себе си, ако познава своето битие и задатокъ. Сократъ е изрѣкалъ слѣдующата велика мисаь, която има голѣмо значение: „познай самъ себе си“. Въ това познание дѣжи основата на вътрѣшната човѣческа свобода, която е днесъ владѣющата идея почѣн на сѣкаде въ свѣтътъ. Но отъ тие думи не са разбира, че сѣки трѣба да познае своите особености, да знае, на примѣръ, да държи точно и вѣрно свойтъ дневникъ. И това има значение въ дружеството, и това е потребно, но то има второстепенна важность. Когато са каже, „познай самъ себе си“, то значи да са познае човѣческата сжщность, да са упознаятъ основните сили на човѣкътъ, които дѣйствувать при сѣкиго едного, и споредъ това да са опредѣли: що е то животь и за какво служи.

За да са разбере добре задатокътъ на човѣческиятъ животь, не е доволно само остроумие, опитъ въ животьтъ и добръ воля. Безъ наука, безъ сериозна наука не може да са отговори на тие питання.

Човѣческата природа по свойтъ сжставъ е така устроена, што не престанно да са развива. Въобразете си само отъ нѣколко вѣка насамъ до кол-

ко е напреднало човѣческото развитие! Никой не може да каже, че преди нѣколко столѣтия е било така, както е днесъ. Човѣческиятъ задатокъ е да са стреми колкото са може се повече и повече камъ унапредванието. Сжвършенството би било най-голѣмото нѣщо, но човѣкъ като не е можѣлъ подпжлно да са усжвършенствува, то трѣба се повече и повече да са стрѣми камъ тая точка — камъ усжвършенствуванieto. И така, задатокътъ на човѣческиятъ животь е не престанно да са развива и да са усжвършенствува човѣкътъ. А за да може човѣкъ да дѣйствува колкото са може по-сжвършенно, трѣба неговите мисли, чувства, осѣщания, да бждатъ по-сжвършенни. Ако силите на мислите му бждатъ по-сжвършенни, то той ще да мисли и по-добре; ако силите на чувствата му бждатъ по-сжвършенни, то, разбира са, ще да чувствува и по-добре. Но нито единъ смъртенъ не е сжвършенъ.

Задатокътъ на човѣческиятъ животь е още и да живѣе съ другите, да са дружи, да помага и да му помагать. Както са старае човѣкъ да пази себе си отъ сѣко зло, така трѣба да бжде и камъ другите. Но както човѣкъ не може да бжде подпжлно сжвършенъ, така сжщо не може да направи повече добро, отъ колкото трѣба да направи. Каквото и добро да е направилъ, той да не мисли, че е направилъ нѣщо повече, отъ колкото му е налагала джлжността.

Отъ добре разбраниятъ задатокъ на човѣческиятъ животь, отъ не престанното човѣческо развитие произлиза не престанниятъ напредокъ на цѣлото човѣчество. Отъ това, фамилиарното по-становление е основа на сички положителни закони, обичаи и навикновения; като свжрзка за раждане и отхраняване на дѣца. Фамилиарната свжрзка е основа на сичките други човѣчески свжрзки. Да обича човѣки своите, свойтъ родъ, а даже и цѣлото човѣчество, то е плодъ до нейде отъ тая свята свжрзка; по любовта камъ свойтъ родъ е още нѣкакъ по-голѣма,

отъ оная камъ цѣлото човѣчество. Тая любовъ са вдъхнува на дѣтето още когато е на майчините си гърди, вдъхнува му са винаги съ сладките звукове на майчиниятъ езикъ. Такава любовъ прави човѣкътъ, — но не сѣкиго, — да жертвова много за доброто на своятъ родъ. Тая любовъ и гордостъ народна помагатъ много за човѣческиятъ напредокъ.

Казахме вече, че човѣческиятъ напредокъ са распространява се повече и повече на сѣкаде. Човѣческото развитие, което отъ година на година зема се по-голѣми и по-голѣми размѣри, дава ни надѣжда, че най-послѣ науката и здравиятъ разумъ ще да побѣдятъ незнаието и предразсѣдоците. Столѣтия са изминаха, отъ както Астрономията е доказала, че земята са върти около осьта си и около слънцето, по още има на тая земя хора, които нищо не знаятъ за сичко това, и въ самите образовани народи има хиляди, а даже и милиони хора, които невърватъ откритията на Астрономията. Но броятъ на здравомислящите людие отъ день на день расте се повече и повече. Човѣчеството върви напредъ, и нѣма такава сила на земята, която може да спре тоя напредокъ.

Но само това е, че сички народи и народности паралелно, еднакво, не напредватъ. Има днесъ народи, които стоятъ много горе въ умствено и материално отношение, а други едвамъ захващатъ да са появяватъ на свѣтовниятъ театръ. Най-развитиятъ народъ обикновено има и най-голѣмо влияние върху човѣчеството. Но и сѣки народъ, слѣдъ като изиграе своята роль на слѣтовната сѣна, която му е опредѣлена отъ самата природа, отстъпва мѣсто на по-живиятъ народъ, на младото поколение. Но оние народи, които въ своето време съ принесли полза на човѣчеството, не сж забравени.

Като човѣчеството е създадено да напреднува, да са развива и да са усъвършенствува, то сѣки народъ, както и сѣки човѣкъ частно, е длъженъ да промишлява за своето унапредва-

ние въ сѣко едно отношение, да са старае колкото са може повече за своето развитие, и винаги да са стрѣми камъ усъвършенствуваието, което принася на човѣчеството множество добрини.

МОРАЛНА ИСТОРИЯ ЗА ЖЕНИТЕ.

Годежъ. — Свадба.

(Продължение).

Годежътъ е още едно приуготовление за брачниятъ животъ, и именно за това той (годежътъ) има значителна частъ въ брачниятъ моралъ. Онова временно разстояние, отъ сгодяването до вѣнчанието, дава на сгодените или на обручените случай да са запознаятъ единъ другиго, и отъ напредъ да искажатъ своята любовъ, която иматъ единъ камъ другиго. И свободни, и вързани, тие са изучаватъ единъ другиго, като са наслаждаватъ съ чистата и невинна сладостъ на оная обичъ и любовъ, която тогава са поражда, и вѣнчанието, на което тие дохождатъ съ ржка въ ржка, намъ са показва не както нѣкакво материално сжединение, по като най-голѣмо освѣщение на двѣ души, които сж са сжединили между себе си. Испания, Англия, а особено Германия, сж запазили въ тоя кратакъ периодъ, въ това временно разстояние — отъ сгодяването до вѣнчанието — тоя поетически и морални характеръ. Времето отъ сгодяването, отъ мѣната до вѣнчанието, въ Германия е истинската и най-весела епоха въ живота: щомъ са размѣнятъ обѣщанията измежду момакътъ и момата, щомъ са свърше мѣната, годеникътъ става тутакси като да е рожденъ синъ въ къщата на своятъ тещъ; да са разговаря съ своята годеница, върпата своя и бѣдѣща другарка, да ѝ пише и дору да излиза съ нея, то сж права, койго му дава самото негово име: годѣникъ, обрчникъ, вѣрепъ, защото това име значи зададена свѣта вѣра. Тамъ чѣсто са случава, щото нѣкой младежъ, който

нѣма още осигорена и постоянна работа, или пакъ е още сиромашъ, та не може да са ожени, отива по чужди страни за да спечеле нѣкоя пара; като тръгне, той зема и носи на ръката си пръстенъ, а въ скръцето си любовъ, и неговата върна го чака по нѣколко години, като го не забравя, а и тя не бива никога забравена. Нѣкога пакъ са случавя, щото той има да довършва или своята наука, или нѣкой запаятъ (художество) въ ближния градъ, та само недѣлниятъ денъ е неговъ, или по-добре тѣхенъ. Съ каква радостъ и веселостъ глѣда той да я види, а какъ го чака тя съ нетърпение! Тие сж изпълнени съ сладки надежди, съ благородни желания за сичко онова, което е добро и хубаво. Любовта е както и годината: за нея най-доброто време е пролѣтъта.

Истина е, че тие обичаи не сж безъ опасностъ, и родителската властъ трѣба да са упражни въ тоя случай, т. е. родителите трѣба да бждатъ внимателни въ свойятъ изборъ и надзоръ; но бракътъ може да са обнови само съ такива приуготовления.

А у французите са глѣда, щото вѣнчанието да става колекто са може по-скоро слѣдъ годежътъ. Законътъ и църквата сж отредиле три недѣли да трае измежду годежътъ и вѣнчанието; но хората съ пари скратяватъ това време на двѣ недѣли, а дори и на еднаесетъ дни. За тие еднаесетъ дни са глѣда, щото годеникътъ и годеницата да са не сжстанатъ никакъ безъ свѣдѣтели. Да не би пѣкакъ да са не аресатъ единъ другото, да не би да са развали годежътъ. Отъ това най-много са боятъ родителите. Ще ли бжде честита женидбата за дѣвойката, това са и непитя, но само да са ожени...

У сички народи вѣрата и законите сж освѣтили частъ на бракътъ, на женидбата, на свадбата съ обряди, които сж различни. Така на примѣръ, Римляните сж имале една свадбена пѣсенъ, *sparqite nices*, която е пѣяна на Римлянките невѣсти, на които сж дѣлде косата съ копие и които земале

отъ майчините имъ обятия и ги пренасяле презъ прагътъ на мжовата къща така, щото да не допре тя браката си до тоя прагъ. Индийскитъ законодателъ нарича сжединението на двама млади бракъ на небесните музиканти*). Въ Спарта, дѣто сичко е трѣбало да са усвоява, младоженецътъ е билъ длженъ скритомъ да земе своята невѣста, и то не нѣкоя млада дѣвойка, но доста възрастна и силна, която да може му отхрани ятки и здрави дѣца. Щомъ са е довеждала дѣвойката въ къщата на младоженецътъ, тутакси е дохождала и оная приятелка, която е била свята; тя отивала при невѣстата, отрѣзвала ѝ е косата до самата кожа, обличала я въ мжко облекло, давала ѝ е мжски обуца и, най-послѣ, я туряла на една сламена постѣлка, дѣто я е оставяла сама въ темнипата.

Имало е и има още у много народи различни свадбени обичаи, които тукъ сички не излагаме. Отъ тие свадбени обичаи има и такива, отъ които би са потърсила душата на човѣкътъ....

Ето ни на крайтъ на моминскитъ животъ, когото разглѣдахме твърде на кратко за спѣстение на време и на мѣсто. Представля ни са сега животътъ на омжжената жена, който ще да разглѣдаме въ слѣдующите бройове на листътъ си.

ПИСМА ВЪРХУ ДОМАШНАТА ИГИЕНА.

V.

Колко е радостна и въстържения новината, че въ къщи идва или е дошелъ новъ гостенинъ — дѣтенце! каква гордостъ о това за любезната майка! Дѣтенцето е славата на майката. Тя би дала животътъ си за него, толкосъ е голѣма нейната обичъ къмъ дребното сукаче.

Но не е доволно, щото майката да обича само своето дѣтенце. Не, не стига само ед

*) Ману, кн. III.

но просто обожаване, а главното е да знае какъ да го отхрани, какъ да го отглежда, а отсѣтиѣ, и какъ да го воспитае.

Ако има тѣжка работа, то е тая: овардванието на малкото дѣтенце!

Но въ сѣщото време тая работа е отъ неизмѣрима важность.

„Дѣтето е бащата на чловѣкътъ“ казалъ Воодевартъ: и въ тая негова дума са заключава голѣмото значение, което има отгледванието въ първиятъ възраст. А кому не е познато, че здравето дѣтинство само е каджрно да приготви добра старостъ?

Какъ и да е, а първите грижи на майката въ отгледванието на дѣтенцето ѣ трѣба да бждатъ разумни и освѣтени.

* *

Игенистите обикновенно раздѣлягъ дѣтинскиятъ възраст на два дѣла: първо дѣтинство и второ дѣтинство. Първото дѣтинство трае отъ ражданието до втората година; а второто отъ двѣ год. до дванайсетъ или петнайсетъ години.

Първото дѣтинство са отличава по това, че въ него време ставите на дѣтенцето почивагъ да растатъ, явяватъ са нѣкои нови стави (зѣби и пр.) и въжаканните нѣща влиягъ силно върху слабичката природа на дѣтенцето.

За да расте дѣтенцето има потребба отъ хранение, а хранението за да са извърши, потребна е голѣма работа отъ страна на сичките стави, които служатъ за хранителниятъ животъ (стомахътъ дробовете, сърдцето). Между това тие стави у дѣтенцето сж още слабички и деликати.

Напримѣръ, смилателниятъ апаратъ (наредъ) едванъ може да сѣли най-воденикавото нѣщо. Но природата е мъдра и умна распоредителка. Щомъ дѣтенцето дойде на божиятъ свѣтъ, то намѣрва въ оная, която го обича най-много, своята най-сгодна храна — млѣкото.

Млѣкото само по себѣ съдържа сички нѣща, които сж потребни за хранението и за рѣстеннето, а слѣдователно и за живѣянето на дѣтенцето. Нѣщо повече. Млѣкото е не само ѣстие пжлно, но и приготвенно отъ по напредъ. Това сж доказва отъ сжстагъ му.

Въ млѣкото са намѣрва: 1° вода, която

може да са гледа като едно питие; 2° казеумъ, т. е. таково азотно вѣщество, което служи за рѣстеннето, за подновяваннето на разните ставни части, и въ сѣщото време за докарванието на различни физиологически сили; 3° едно мазно вѣщество (масло) и едно захарно (млѣченъ шекеръ), които служатъ да даватъ на тѣлото потребната горѣщина, и 4° разни солни вѣщества, сгодни за нуждите на хранението. А науката ни доказва, че сѣка храна, която може сѣ полза да употрѣблява чловѣкъ, трѣба да са сжстои отъ тѣзи четири части. Така млѣкото, и само млѣкото е достаточнo за хранение на сукачето. Сѣка друга храна е не сгодна и дору опасна за него.

Ето първото правило, върху което трѣба да са спира вниманието на сѣка млада майка. Хранено сѣ други вѣщества стомахътъ на сукачето не може да ги смѣли и вие виждате чѣсто, че дѣтето умира само и само отъ гладъ.

Наистина, въ случай на нужда, чорбиците, легките супи, месяни води могат да са употрѣбятъ като лесно смилателни ѣстия; но не трѣба сѣ това да са мисли, че тие допжлнягъ хранението сѣ млѣко. Трѣба да ви кажа и това, че до сега не са е намѣрила нѣкоя храна, която да може да замѣсти млѣкото. „Безъ никакво извинение, казва учениятъ физиологъ Францъ Ф. Бекнартъ, не трѣба да даваме на дѣтето друго ѣстие, освѣнъ млѣко до десетиятъ месѣцъ или поне до осмиятъ.“

Млѣкото, това е най-изрядното ѣстие за първото дѣтинство, а майчинното млѣко, трѣба да приложимъ, е превжсходното. Да храни своето дѣтенце е обязанность на сѣка майка, обязанность, на която природата я свързва сѣ едно удоволствие. Освѣнъ това, тя не може да зарѣже тая обязанность безъ да са види ненаказанна отъ самата природа. Болѣстѣта, наистина, не щади никого, и майките не сж исключени отъ това правило; но въ такавъ случай ние ще кажемъ честита е тая майка, която намѣри въ гърдите на друга поддѣйка спасителната за своето чедо храна!

Колкото за искусствението хранение, т. е. за подлаанне сѣ млѣко отъ животни, това

е таково злоупотребление, което ние препоръчваме да избѣгва сѣка майка, освѣнз ако е принудена. Млѣкото на едрите животни, па кравите, на магариците, на козите, съдържахатъ напстина сѣщите нѣща, които съдържахатъ и майчиното млѣко; но въ пропорциите на тие нѣща има разлика. Освѣнз това, млѣчно е да са сѣгласи това млѣко съ възрастта и ставите на дѣтето. Нека да приложиме и това, че намѣсто да премине направо въ младото сѣщество, което ще нахрани, млѣкото остава нѣколко време изложено на въздухътъ, особито въ мѣсто, дѣто животното е отдалечено отъ дѣтето.

Между това самото поддояване има своите дълги и широки правила, особито когато дѣтето има злочестината да не са поддая отъ собственната си майка.

Колкото за сега ние са ограничаваме въ простото белѣжане на това важно и необходимо за пазение правило: „Освѣнз млѣкото сѣка друга храна е негодна и дору опасна за дѣтето.“

Тукъ, преди да свърша, нека ти помена и за нѣкои предразсѣдоци, които иматъ изобщо майките наспротивъ своите дѣца, когато никнатъ жбките. Ако дѣтето са разболѣе, ако нѣщо му докривѣе или зине да плаче, то майките казватъ: „никнатъ му жбки.“ По дѣтето има силна диария, но дѣтето страда, но дѣтето плаче та са ка са, но дѣтето вѣне и сѣхне . . . „никнатъ му жбки.“ вика нѣжната майка и са утѣшава. А най-подиръ? — Най-подиръ когато видятъ, че въ дѣтето не е останало вече освѣнз кости и кожа, когато то е готово да предаде духъ Богу: „викайте добриятъ лѣкаръ!“

Идва добриятъ лѣкаръ, пипа пулса, разпитва, прегледва, слуша и сѣжрква чело. Сичко напусто! Дѣтето е вече готово да са успокои на вѣки. Може ли да му даде жпвотъ науката, когато смъртъта е вече надвила и добила жертвата си?

Въ време на никнанието на жбки са явяватъ дѣйствително нѣкои слаби нерасположения въ дѣтенцето. Но тие сѣ слаби, а имено тие сѣ: едно уголѣмавание на плонито, нѣмание на охота за ѣдение, безпокоенъ сѣнз и малко кашление безъ да иматъ броншитъ. Освѣнз това, тие плачатъ безъ причина или за най-малката причина.

Извѣнз поменатите нерасположения, сѣка майка е длѣжна да знае, че болѣстъта е болѣстъ и иска сериозно продвардуювание. Цовикраниего на докторътъ е необходимо и сѣко немарение е гибелно.

Да дума кой що ще, а азъ, друже, сѣнз на това мѣнине, че ние тѣглимо най-много отъ своето немарение. Въ вродъ немарение! Но Господъ да ни вразуми! Не забравяй приятельтъ си.

ЖЕНСКОТО ЗДРАВІЕ И ХУБОСТЪ.

Кога е жената хубава? На това питанне ни даватъ два сѣвсѣмъ противоположни единъ па други отговори. Мажете казватъ, че жената е хубава: ако притѣжава добри душевни качества, ако има благородна душа и добро сѣрдце. А жените другояче мислятъ. Тие казватъ: оная жена или дѣвойка е хубава, която са носи по „модата“, която разбира отъ новите етикетици и отъ вон топ-тъ.

Сѣка жена и сѣка дѣвойка може да има истинска хубостъ, само да иска, ако са захови отъ се сѣрдце да развие подпжлно своите душевни дарби и способности, съ които е надарена отъ самата природа, а въ вънжашното си обхождане да бжде умѣренна така, щото да не преминава границата на умѣренността. Тие сѣ най-добрите сѣрдства за женската хубостъ. Нека ги разглѣдаме отъ по-близо.

За да са развиятъ подпжлно сички добри качества, не е твърде лесна работа, както за жената, така и за мажътъ. Тука трѣба особено да са пази човѣкъ отъ легкомислието, грѣба да пази границата на свойатъ кржгъ, а то ще да каже, че човѣкъ не трѣба да са простира повече отъ чергата си; не трѣба да са сравнява съ оние, които не може ди стигне; не трѣба да ги подражава маймунски въ сѣка гѣхна стѣпка и отнасяние. Защото както е смѣшно, когато човѣкъ види нѣкоя жена отъ по-горенъ разрѣдъ, облечена въ селски дрѣхи, така сѣщо е смѣшно, когато видите една селѣнка облечена въ сѣвременните салонски облека. Да ти е драго да глѣдашъ селѣнката, когато е облечена въ селските си дрѣхи, които й много приличатъ; но щомъ облече салонски,

или както казват по насъ коконски дрѣхи, то тя изгубва естественната си хубостъ, ама каквото и хубово лице да е имала; тя не е за тие дрѣхи. Сѣко истинно движение, сѣка нейна стѣпка е смѣшна. Не по-малко е смѣшно да глѣда човѣкъ майки дѣвойчета, които са гиздять, кичатъ и облачатъ както „голдмите“ дѣвойки. Ами какъ ви са аресва една жена на възраст около 40 до 50 и повече години, които са облача по най-новата мода, ходи на висови чепичета съ токово отъ една нѣдя височина; туря на по-бѣлѣлата си вече глава кокъ и др. т.?

За да бѣде човѣкъ умѣренъ и природенъ, не е мѣчна работа. Да бѣдешъ умѣренъ, значи да бѣдешъ здравъ душевно и тѣлесно. Човѣкъ не трѣба сѣмъжршено да са отдава на своите извѣжрѣдни желанія, на своите прищевки, на своите страсти, но е длъженъ да ги ограничава, да слуша тайнственните сѣмѣти на своятъ умъ и разумъ, които му показватъ правиятъ пътъ и го сѣмѣтуватъ да прави онова, що е добро, благородно и полезно. Какъ мислите, да ли не разбира сѣки, що е добро и що зло, що е полезно и що вредително? Ако има нѣкой такавъ, който да не може да различава доброто отъ злото, полезното отъ вредителното, то той е длъженъ да слуша добрите сѣмѣти на умните хора.

Сѣка Българка, която слуша и усвоява умните сѣмѣти, които са отнасятъ до нейниятъ животъ, до нейното добро; сѣка, думаме, Българка, която е умѣрена въ своите желанія, която има рѣдовенъ животъ, която има добро сѣрдце и пр. и пр., тя ще да бѣде винаги здрава и хубава.

Душевната хубостъ стои много по-горе отъ тѣлесната. Най-хубавата жена става грозна, щомъ захванатъ да са сѣмгладватъ брѣчки по лицето ѝ, а чудиме ѝ са, ако е душевно хубава, и тая истинна хубостъ е вѣчна, и до дълбока старостъ тя ще да има почитатели. Нейните добрини, нейните добри качества ще да са споменуватъ и хвалятъ и послѣ смъртта ѝ. Но бѣлилото и червилото, кринолините, коковите и незнатъ що си, не сѣ такива сѣмѣства, които да могатъ чудно да расхубавятъ една жена или една дѣвойка. Хеле пакъ бѣлилото и червилото, — тие отрови, — страшно развалятъ и повреждатъ природната хубостъ на една

дѣвойка или на една жена. Ние вѣрваме, че тие (нѣкои госпожи и госпожиди) употребяватъ бѣлплото и червилото за да са покажатъ хубави и привлекателни повече на мъжкиятъ свѣтъ; но нека бѣдатъ увѣрени такива госпожиди, че по-голямата частъ, — да не кажеме сичка, — отъ тоя мъжски свѣтъ има отвращение отъ искусственно бѣлосанните и червисани лица. Това ние имъ го казваме въ искренността си, та ако щатъ нека ни вѣрватъ. Тие нѣща могатъ да занимаватъ и да залѣгватъ само оние, които сѣмъ слабоумни, а да обаятъ оние, които сѣмъ безумни. Умната жена познава и разбира своето високо назначение, своето високо мѣсто, което държи тя въ обществото, и споредъ това тя са старае, а и трѣба да са старае, да отговори на това високо назначение, за което е опредѣлена отъ самата природа. Благоразумната жена знае, че не живѣе само да бѣде полезна за индустрията и за фабрикантинътъ.

Дрѣхите иматъ голямо влияние на женската хубостъ. Питание е сега: какво трѣба да е женското облекло? — Ако облечете една кукла така или иначе, за нея е се едно; истинната хубостъ не може да бѣде нито по-голяма, нито по-малка. Слѣдователно и жена, която не иска да бѣде проста кукла, нека не търси своята хубостъ въ „шарените дрѣхи.“ Коренътъ на женската хубостъ лѣжи въ нейната благородна душа, въ нейното добро сѣрдце и въ нейните добри качества.

Ами за какво многото кичение и труфение? Ти бѣди добра, та и въ обикновенните си дрѣхи ще да са аресашъ! Ако ли прекалишъ, то ще да та хвалятъ само предъ тебе, предъ лицето ти, а задъ гърбътъ ти ще да ти са смѣятъ и ще да та подиграватъ.

Немѣ жената нѣма по-благородно и по-високо назначение отъ това да са кичи и облача по модата? Цѣлъ свѣтъ напреднува, усѣмъжршенствува са, а нашиятъ красенъ полъ още са валя въ заблуденията отъ сѣмѣдинатъ вѣкъ! Въ 17-иятъ вѣкъ това е можало да са тѣрпи, но не и въ днешниятъ 19. вѣкъ — въ вѣкътъ на просвѣщеніето. Ние не искаме, а и не можеме да унищожиме „модите;“ единственното наше намѣрение е да са ограничатъ колкото са може.

Ние не сме отъ оние върли противници, които въставатъ съ сичките си сили противъ модите така, щото да ги унищожатъ съ единъ ударъ. Това нѣщо е не възможно; затова и ние не препоръчваме невъзможното, т. е. съвършенното унищожение на многословутите моди; но онова, което е възможно и което препоръчваме, е, — казахме го вече, — ограничението, т. е. да се не проминаватъ границите на умиреността. Затова и ние съвѣтуваме нашите добри Българки, ако искатъ да бждатъ наистина хубави, нека са облачатъ съ по скромнички дрѣхи. Да са носи човѣкъ чисто, то е колкото добро, толкова нужно и полезно. Жената е, наистина, красно сътворение; но оная, която е „робиня“ на своите страсти и безвърни желания, е нѣкакъ отвратителна.

Единъ нѣмски списатель говори на своите сънародници така: „Жените отъ Германското поколение трѣба да са освободитъ отъ оковите на тие глупости и крайности; трѣба да са распожсагъ и строятъ синджирите, въ които ги е оковала „модата.“ Модата е за романското племе, тя са съгласява съ тѣхното легкомислие; но на Германската сериозностъ тя никакъ не отговаря.“ — Това сж думи на нѣмецъ, отпавени камъ неговите сънародници. Ами ние какво да кажеме на нашите Българки? Когато „модата“ са презира въ Германия, и когато тая женска пустота и легкомислие не са съгласява съ сериозността на Германките, то ние що да съвѣтуваме нашите еднородки? — Нищо друго, освѣтъ това: Когато вече Германците са трудятъ да са отжрватъ отъ оние грѣхове, въ които сж затънале, то ние още повече трѣба да са пазиме, и да не приемаме онова, което другите отъ хвърлятъ и презиратъ. Ние не сме още до толкова много потънале въ тие грѣхове, ние имаме още време да размишляваме. Надѣваме са, че нашите свѣтни Българки ще да приежатъ нашиятъ братски и искренъ съвѣтъ, и преди да захванатъ да са носятъ по „модата.“ ние ги молиме да са попитатъ: Да ли отговарятъ тие помодни и раскошни обичаи — на нашите народни обичаи? Да ли безъ тѣхъ не може да са живѣе? И да ли въ тѣхъ лѣжи сичкото щастие, доброчестина и задоволство? Оние отъ нашите добри Българки, които размислятъ малко по-

сериозно върху тие питання, върваме лесно ще са освободитъ отъ прекалените моди. Когато купуватъ или си правятъ нѣкоя дрѣха или друго нѣщо, тие нека зематъ само онова, което имъ са аресва и което е най-нужно, и ги увѣрляваме, че не ще да има вече такива страшни раскошности и луксуси (сахтанати) и че „тиранската мода,“ — тоя мораленъ и материаленъ убийца, — ще да са поизгуби. Но доста за това.

За да бжде жената здрава и хубава, между другото трѣба и тѣлесно да са движи, да са мърда, да работи, да ходи насамъ натакъ. Нашето тѣло, ако искаме да бжде здраво, трѣба да са движи, да работи — нужно е тѣлесното упражнение. Който не понапругне своите нерви баремъ два пѣти на день така, щото да са поиспоти малко, не може да бжде съвършенно здравъ. Много пѣти оние жени, които повечето си време преминаватъ въ сѣденне, биватъ слаби и неджгави, а оние мъже, които са движатъ, които работятъ и ходятъ насамъ натакъ, биватъ яски, силни и здрави. И така, жените биватъ най-много за това слаби, защото никакъ са ненапругатъ тѣлесно. Защо много жени са оплакватъ, че нѣматъ апетитъ (охота, ищахъ за ѣденне)? Защо ги боли чѣсто стомахътъ? Отъ каде имъ дохожда несвѣстица и други различни болести? Отъ „робското сѣденне,“ отъ неработеннето, отъ недвижимето.

Работеннето е животъ, а лѣнността — смъртъ. Каква е работата на нѣкои жени? Цѣлъ день сѣденне. Това робско сѣденне отслабя и изнемошва цѣлото тѣло; отъ него (сѣденнето) истрѣпватъ и отслабватъ нервите и жилите; кръвта имъ не може да тече правилно, и болестта е готова.

За това, д-ръ Реклама препоръчва на оние жени, които посгоянно работятъ сѣдошкомъ, да ходятъ и да са движатъ повече. Напруганнето на нервите ги подмладява, и само по гон начинъ могатъ да задържатъ трайна младостъ, здравие и хубостъ.

Ами по кой начинъ да си напругатъ нервите? Англичанката ги напруга така: тя сѣди въ голѣма къща, отдолу въ мазата (зимникъ) е готварницата, на първиятъ катъ (етажъ) е трапезарията, т. е. стаята за ѣдене, а на вториятъ катъ спалнята и станта за облачение; тя като са каче на горе и слиза

на доле по сълбите, доста ѝ е тая гимнастика или тѣлесно упражненио. Но защото такава къща не може да има сѣка Българка, за това ѝ са препоръчва да прави рѣдовно тѣлесно упражненио.

Движеннето насамъ нататакъ, хвърляние камане и скачаннето сѣ такожде тѣлесни упражнения. Първото и най-главно нѣщо за човѣкътъ е здравнето, а дѣто има здравие, тамъ има и хубостъ, и богатство, има сѣкакво задоволствие. А кой е тоя човѣкъ, който не желае това? Кому не сѣ мили здравнето и животътъ? Ние мислиме, че сѣки единъ най-много отъ сичко обича здравнето и животътъ си. Когато е така, то сѣки единъ, — мъжъ или жена, — е длъженъ строго да си пази здравнето. Ние ще са повърнеме да поговориме повечко върху женското здравие и хубостъ въ единъ отъ идущите бройове на листътъ си.

ВЪРХУ ИМОТЪТЪ.

„Имотътъ е душата на животътъ“.

М.

За нищо въ свѣтътъ не ставатъ толкозъ преирия, колкото за богатството и бедността. Сѣки завижда на богатия и сѣки иска да стане богатъ. А що е богатство? Да имашъ много пари ли? Но туй не е толкова право, защото какво би ни служили много пари на нѣкой пустъ островъ? Но ще кажете, че мислите, да има човѣкъ много пари въ една земя населена, дѣто можемъ да си намеримъ сѣ парите много нѣщо. Туй добръ, но не е сичкото. Богатството е сичко, което е за насъ полезно и приятно. Сичко, което има цѣна, което може да послужи на човѣка за нѣкаква си потрѣба и да го задоволи; сичко, което може да са купи и да са продаде, къщи, лозие, ниви, ливади, жито, ечмикъ, сѣно, слама, добитакъ и пр. и пр.; сичко, което са намира въ рѣцѣте на нѣкого казва са пмане, имотъ, а изобилие и извѣшакъ имотъ са нарича богатство. Който има толкова, колкото да живѣе по-отпустнато, отколкото трѣба, и при туй пакъ му остава имотъ, той са казва богатъ. Който може да живѣе добре, спорѣтъ както го изисква времето, той е заможенъ. Който са принуждава да са прибира за да не остане утре безъ хлѣбъ, той е немогътъ. Който са храни отъ работата си днесъ-за-днесъ, той е беденъ или сиромахъ, а който е принуденъ да си на у-

лицата, той е сетевъ сиромахъ. А какъ тѣй става човѣкъ богатъ? Ако не искаме да са обираме единъ други, а в нетрѣба да искаме, ние трѣба да са направимъ, за да размножимъ богатството на сичкото общество, т. е. да размножимъ туй, което има обществото: храната, произведенията на земята въобще, къщи, сѣчевата и сичко, което служи като срѣдство за да са задоволваме потрѣбите. Но туй може да стане само, когато работимъ и пѣстимъ, защото никой не може да стане богатъ, когато изида сичко, што са придобива. И тѣй за да забогатѣе едно общество, трѣба да сѣстои отъ хора пѣстовни, отъ членове, които не прѣскатъ сичко, що си изработватъ. А което са сѣбсти и опазн, то бива основата на богатството, което са умножава сѣ сѣко по-нататъшно пѣстенно. Тѣй прѣминува опазения имотъ отъ баща на синъ, отъ прадѣди на потомци, които сичките сѣ длъжни сѣщо да спомогнатъ за размноженнето на богатството; защото ако да прѣскаха потомците, што имъ е опасно отъ прадѣдите, за малко време сичкото общество би влѣзло въ таквозъ сѣстояние, въ каквото са намѣрва човѣкъ на пустъ ненаселенъ островъ. Сичко е добре ще кажете, но какъ може да размножава имота на народа и отечеството си овзи, който нѣма нищо? А какво мислите, да ли днесъ нѣма сѣкой дори и сиромаха повече, отколкото са имали мнозина тогава, когато била земята още малко населена, когато са развивали общества? Отъ него пакъ време богатството се повече и повече са размножавало и сичко, което имаме днесъ, е последица на работнието и пѣстеннето на сичките милиони души, които жилѣли преди насъ. Върху обработваннето на земята, сѣграждането на къщата, върху орѣдната и различните сѣчива, върху пѣтищата, мостовете, черковите, училищните сгради, индустриалните заведения, рудниците, фабриките, сѣ една дума върху сичкото богатство на обществото, работили сѣ нашите прадѣди и ний днесъ са ползуваме отъ трудовете имъ. Дѣто ще каже ние сме задлъжени на прадѣдите си. Отгуй още слѣдва, че общественото богатство ползува сѣкого. Отъ запазената гора си прави сграда и богатия в сирмаха. (Но има още нѣщо, което е потребно за размножаването на имота. То е сѣществуваннето на правата за имо опритежаннето. Ако да не е увѣренъ човѣкъ, че имота, който са придобива чѣсто и сѣ ктрива потъ, си остава за него или за тѣзи, които сѣ най-близки до сѣрцето му, ако да не е човѣкъ убѣденъ, че има на този свѣтъ право за владѣние имотъ, никакъ въротно

не щеше да работи повече, отъ колкото е потребно, за да си искара хлѣба, и тъй би трѣбало да захваща сѣкой отъ ново съ праздни рѣцѣ, защото не щѣха да оставятъ бащите нищо за наслѣдване, приживѣ. Само безопасността за ступаниването на спечеленото ускорява човѣческия напѣдѣкъ. За туй е едно отъ най-светлите длъжности на едно общество да пази имота си, което постига чрезъ правителството си най-сигурно. Ако да не са пазеше имотовладѣнияето, сплитите щѣха да обиратъ слабо и лепивите прилежните. Зарадъ туй не е за похвала оная наука*), която не ще да прави разлика между мое и твое, и за която може да поговоримъ други пѣтъ.) Както казахме, богатството е излишъкъ на артѣка отгуй, което е потребно на човѣка за задоволеніето му. Срѣдствата за тая цѣль сѣ парите, стоките и различните провизии или потреби за въ живота. Наистина обикновено смѣтаме имота въ търговията сѣ пари, но и онзи е, разбира се, богатъ, който има въ свое ступаниване или владѣние таквизи нѣща, които може да обжне, ако трѣба на пари, и да си задоволи сѣка възможна потреба. И тъй погрѣшно опѣняватъ нѣкои си богатството на единъ човѣкъ или на единъ народъ или държавна само по множеството на парите, които притежана или владѣе. Единъ народъ е богатъ, когато са подигнати земедѣлнето и индустрията му, когато буца земята му доволно произсдения, единъ народъ е богатъ още, когато има параходи, желѣзници, пѣтица, въобще сяко, което доволно задоволна човѣческите потреби и когото подига земедѣлнето, индустрията и търговията. Единъ народъ може да има много пари, а че пакъ да не бѣде богатъ. Туй е доказано отъ сѣка страна. Единъ народъ като има много пари, а индустрия и износни занаяти малко, в когато не ражда земята му доволно, той осиромашава, защото изотвватъ сичките му пари навънъ. Тѣй Испанците, кснго приеха въ земята си толкова злато отъ Мексико в срѣбро отъ Перу, осиромашаха отъ междусобия боеве, невѣротърпимостъ и мързеливщина.

Слѣдва отгуй, че сѣкой трѣба да работи, но да работи не като говедо, но като човѣкъ. Да размисли за края на работата си, да мисли или да научи леснина за по-сполучното ѣ искраване, а че чакъ тогазъ да са хване да я свърше. Инакъ напусто ще му пде труда, както днесъ напусто отива напѣганието на повечето членове на окаянното наше общество, ко-

ето наричатъ българско — било горппо, спорѣтъ нѣкого си, а сега е почти нищо и никакво. И тѣй синда трѣба да узнаемъ правилото, че богатството дохожда отъ постоянно работане, отъ подезип знания и отъ разбраване въ степеніе. Но ще каже нѣкой, ако и да порасва богатството на една земля отъ работането и пѣстенпето на сѣкого, който живѣе на нея земля, то пакъ непомога сѣкому, защото богатството не са разхвърля еднакво. Комуго неоставили родители нищо, нѣма и нищо, даже и по е за окаяване, отколкото ако да живѣеше помежду едно бѣдно общество, на мѣсто въ общество, дѣго са размножава богатството, а той не приема отгуй ницѣлчо. Тѣй не е. Сѣкой има полза, когато са размножава имота въ отечеството му. Помежду богати хора човѣкъ по-забогатява. Богатия различа, както е общенпѣство, повече, той не бѣе сухъ хлѣбъ и фасуль, ами претопява дѣдайси агнеца, пидета и пр.; не пие вода и проста рѣкия, но скѣпо вино и солева (ако и вѣдна) мастика и пр.; не носи какви да е дрѣхи и съ прости кожѣ, но сукнеци, копрвени и съ скѣпи кожѣ; той неживѣе като сиромаша въ низка и проста кѣщица, но се гради кѣщи великолѣпни и сѣкакъ вътре съ покѣщеници исповѣденици. Сичките тѣзи нѣща той е принуденъ да си порѣча да му ги направятъ и заплаца за тѣхъ толкозъ повече, колкото сѣ по-добре направени; и тѣй немогния работникъ земе та направя тѣзи пѣща на богаташина и му отнема доволно паричките, разбира се най-почтено, съ пота на тѣлото си, както заповѣда самия нашъ Спасителъ, а не несправедливо, както са обогатили и са обогативатъ мнозина, съ пшението чужда сѣмла, отъ което са принудили единъ списателъ да изрече слѣдующпте, май горчивички за богатите, думи: „Работническиятъ класъ храни не само себе си, но кѣрпи и опѣзи па н с и о н е р и, които са наричатъ богати. Но ний не са сѣгласяваме, поне не напѣлно, съ изрекшия уведеного изречение, толкози повече, защото не сичките богати, ако и за жалостъ до днесъ. повечето влизатъ подъ тая категория. То и споредъ вишнеченіето, богатите ползватъ и сиромасите. Но ще кажатъ нѣкои си, не щѣше ли да е по-добре, ако да са дадеше на сиромасите туй, което е неопотѣбно на богатите: тѣй богатството щѣше да са раздѣли по-добрѣ и сиромасете щѣха да си живѣятъ по-охолно. Наистина разподѣлението на имота въобще би бѣло добро, особено ако можаше да пматъ сиромасите повече отъ колкото богатите, но безъ да са напали на богатп-

* Тая наука са нарича комунизъмъ, а по-сѣдвачите ѣ-комунисти.

те; другояче би трѣбало да са отнеме на богатите отъ богатството, което би било обираване, поне въ лицето на закона, и което би са осъществило само съ мечъ и огънь, само съ жървопродина борба. Така наистина би станали сичките хора еднакви богати, по питанне е, да ли би било едно общество честито, ако да бѣха неговите членове равни само по имотъ? Общепзвѣстно е, че пълно равенство не са е още забелѣжвало въ нищо въ природата. Отъ лѣстата на едно дърво на пр. нито два не идатъ напълно равни. А кой човѣкъ е, който да бѣде напълно колкото другото спленъ, както тѣломъ, тъй и духомъ, и да бѣде тѣжко толково хубавъ или грозенъ, колкото другото? Подобнось забелѣжваме въ естеството чѣсто, но не и пълно равенство. Сичките човѣци еднакви ли сѣ трудолюбиви, дѣятелни, спѣстивни и предвидливи? Не сѣ, дето ще са каже и не можемъ да тѣрсимъ или да искаме, както нѣкои си искатъ, и човѣци равни по имотъ. Днесъ ако бѣдѣтъ, утре пакъ една ще надмине другия, защото той сѣ способността си ще умѣе да размножи имотъ си, та да има и за черпи или бѣзъ пари и да може да настави рожбите си тъй, както господъ дѣлъ. Нека свършимъ разсѣжденията си върху многа, който нарекохмѣ душата на живота, сѣ дума отъ сѣщето спасение (Ispâka Zakladové Hospodarství) изъ което посмѣвихмѣ най много да изчерпемъ материялъ за тоя членъ. Сѣкой народъ има за извършване голѣми работи, зарадъ които са изискватъ и голѣми разходи, които могатъ да излѣзатъ само отъ богатите. Такиви голѣми предприятия уголѣмяватъ общественото благосостояние, а ако да нѣмаше богати, нещѣше да има и подобни предприятия. Сетнѣ работниците не щѣха да нѣматъ много работа, защото само богатите даватъ много да са работи. Слѣдъ расподѣленieto на имота нѣмадо би толково работа за работниците, колкото има сега, защото сѣкой щеме да работи за себе си. Богатите даватъ на човѣка най-много сръдства за обогатяване. Сѣщата стока можешъ сѣкога по-скѣпичко да продадешъ на единъ богатининъ. Туй са забелѣжва въ голѣмите градища, дѣто купувашъ сѣщото нѣщо въ махалата на сиромасите по-евтино, отъ колкото въ махалата на богатите. Най-после, най-много богатите подкрѣпятъ индустрията и пейния напредокъ; знайно е, че сѣко нѣщо, дору е ново, сирѣчь повече, отъ колкото като почне да са искара отъ сетнѣ повече. Ако да нѣмаше богатите, отначало никой нещѣше да купува отъ новата стока, тогачъ щѣха да престанатъ да вадятъ отъ нея

стока, и тъй индустрията нещѣше да отива напредъ. Сега добръ ли щѣше да е да са отнеме имота на богатите? Но ще кажете, другояче и не могатъ да са подигнатъ сиромасите. Не! Обществениято благосостояние може да са подигне и размножи и съ по-човѣшки сръдства. Тѣзи сръдства сѣ: разпространяването на просвѣщенieto, подобрѣването на земедѣлието, на мѣстната индустрия и на търговията и въобще разумното нарѣждане на сичкия животъ. И тъй спасението ни почива въ полезните знания и въ разумното работяние!

Кр. Ив. Мирский.

ПОЛЕЗНОТО И ВРЕДИТЕЛНО ДѢЙСТВИЕ НА ВОЗДУХЪТЪ И НА ТОПЛИНАТА ВЪРХУ ВИНОТО.

(Свършва са).

Въ миналия брой на листътъ си ние говорихмѣ вече за полезното дѣйствие на въздухътъ и на топлината върху виното; нека поразглѣдаме сега на кратко и вредителното имъ дѣйствие. Намъ е познато, че ако оставимѣ изложено на въздухътъ и на топло мѣсто млѣко, ѣстие или друго такова нѣщо, то непременно трѣба да са окисне, трѣба да са повреди и развали. Причината на това окисване е въздухътъ и топлината. Ние казахмѣ вече въ миналия брой, че въ въздухътъ са намиратъ единъ видъ микроскопически растѣния, семенца, които твърде лесно могатъ да са видятъ на мухолясалъ (плѣснивъ) хлѣбъ. Тие семенца, или въздухътъ, въ началото, щомъ захване да ври повото вино, сѣ необходими за врѣннето, но отподире не трѣба въздухътъ да има достѣпъ до виното. Но когато ври (кипи) новото вино, ако бѣде затулена враната на бѣчвата за да не влиза въздухъ вътре, то трѣба или да са прѣсне бѣчвата или да не може да ври виното. Какъ може да са направя така, щото да не влиза въздухъ въ бѣчвата и пакъ свободно да излиза въгленната киселина, която са образува когато ври виното, за това ние вече сме говорили и тука нѣма да повтаряме.

Казахмѣ по-горе, че млѣко или друго

такова нѣщо, ако са остави отворено на въздухътъ ще да са окисне, ще да са развали. Сжщото са случавя и съ виното, ако са остави бжчвата малко празна и враната на бжчвата отворена; защото о-ние микроскопически растѣния, семенца, които са намиратъ въ въздухътъ, като влизатъ заедно съ въздухътъ презъ враната на непжлната до горе и отворена бжчва, тие са размножаватъ така много и бжрзо въ виното, щото това вино не е възможно да бжде много трайно и да не са развали. Виното има такожде своите болести, отъ които са и развали. Тие болести са пораждатъ освѣнъ отъ печистите и недобре измити бжчви, отъ недобриятъ зимникъ, дѣто са намира виното, още и отъ тие семенца, които влазятъ презъ враната въ бжчвата. Много пжти са случавя да бжде виното кисело, възгорчиво, т. е. да нагарча, да са влече като лиги и др. т. Сичко това не е нищо друго, освѣнъ вински болести. Топлината, голѣмата топлина има така ожщо голѣмо влияние за вкисването на виното. Сѣкому почти е познато, че за да озрѣе по-скоро оцетътъ, т. е. за да стане волкото са може по-скоро кисель, турятъ го на топло мѣсто или на горѣщо сажнице. Дѣто ще да каже, че за да не са окисва виното, топлината не трѣба да бжде много голѣма.

Отъ казанното до тука са разбира, че ако искаме да са неразвалитъ вината ни, то ние сме длжни да не оставяме никогя бжчвите отворени и не пжлни до горе. Ако нѣкой нѣма толкова вино за да напжлне бжчвата си до горе, то по-добре ще стори да го преточи въ помалка бжчва, която може да са напжлне. Друго нѣщо е съ онова вино, което са пие, т. е. което не е оставено за продавъ или да стои повече време. Такава бжчва, отъ която са точи вино сѣки день, не може да бжде до горе пжлна, но може да бжде добре затулена така, щото да не влазя вътре въздухъ.

И така, сѣки винарь, който има повече вино, оставено за продавъ или за по-дълго време, трѣба да земе това въ внимание, ако иска да има по-добро ви-

но и да земе повече пари отъ него. Не по-малко внимание трѣба да са обжрца и на топлината, която, както казахме, има голѣмо влияние върху добротата на виното.

ЗА ГЖСЕНИЦИТЕ.

Нашите читатели добре помнятъ какви бѣха това лѣто оплакванията отъ гжсениците. Наистина, гжсениците сж едно голѣмо зло за ступанинѣтъ. Идете ние лѣгостъ въ градината на единъ ступанинъ и поглѣдайте на какво сж заприличале неговите джрвеса (вошки), неговото зеле и пр. сички оголени, безъ листе. Има много срѣдства за унищожението на тие толкова вредителни за ступанинѣтъ червеи; но най-сигурното и най-доброто е това, да са истреби семето, отъ което са излупватъ тие червеи — гжсениците.

Но преди сичко ние сме длжни да кажеме отъ каде дохождатъ лѣте тие гжсеници. Сѣкому почти е познато, що сж то сивлени буби, които, като са излупятъ изъ бубеното семе, живѣятъ нѣколко време, послѣ са завиватъ на мамули (пашкули) и най-послѣ отъ тие мамули изхвжркатъ пеперуди, които сѣратъ бубеното семе, отъ което наново са излупватъ бубите, когато са нагодили това семе. Сжщото бива и съ ливите гжсеници. Пеперудите, които лѣте хвжркатъ, изхвжрятъ своето семе по джрветата или другаде, дѣто са завива въ сухо листе за презъ зимата. Напролѣтъ, когато са стопли времето и когато джрветата почнатъ да са разцвѣтиватъ и да пушатъ листе, то пеперуденото семе, което са е намирало по джрветата завито въ сухо листе, захваща да са излупва и ето ви малките гжсеници, които порастватъ и правятъ толкова си пакости. Градините съ своите вошки сж кутило на гжсениците. Ако са намира семе отъ гжсеници по вошките и по другите джрвета, то ще да пострадатъ отъ гжсениците не само вошките, но и другите растѣния, които са намиратъ на около, като зеле, цвѣкло, рѣпа, рѣпица и др. т.

Миналото лѣто преминахме презъ нѣкоп мѣста, дѣто гжсениците бѣха оголили не само джрветата, но и много други растѣния, отъ които не можеше да са очаква никаква облага.

Ние казахме вече, че най-доброто срѣдство да са не появляватъ толкова много гжсеници е да са истрѣби семето имъ. Но питание е, какъ да са истрѣби това семе?

Сѣки ступанинъ отъ сега та чакъ до напролѣтъ има доволно време да обжрка сво-

ите градини, своите вошки и други дървета въ градътъ, въ селото или на полето, и дѣто види гнѣздо, завитъ листъ, заповѣдено нѣщо да го събира и да го хвърля въ оганьтъ за да изгори. Въ тие гнѣзда и въ тие замотани листове са намира семето на пеперудите, отъ което са издупватъ послѣ гжсениците, когато са стоили времето. Освѣнъ това, мжхътъ трѣба да са чисти отъ дърветата и напуканата кора да са остѣргва, защото тие сж така сжщо скривалища, дѣто, ако не пеперудите, то други червеи скриватъ ейцата си или семето си. По тоя начинъ най-добре са запазватъ дърветата отъ вредителните гжсеници.

Това не е тѣшка работа. Излѣзте и са расходете въ градината си, поглѣдайте по клончетата на дърветата и вие ще да видите много такива замотани листе, въ които са намира семето на пеперудите. Тие листе непрѣменно трѣба да са изгорятъ, ако искате тие дървета да иматъ листе презъ идущето лѣто.

Както когато са появятъ нѣкои прилѣпчиви болести по хората и по добитакътъ са распростиратъ по цѣли околности, и за ограничението на тие болести са употрѣбватъ едни и сжщи срѣдства въ цѣлата околностъ. Дѣто са е появила болестъта, така сжщо трѣба и въ цѣлата околностъ, дѣто има много гжсеници, да са употрѣбватъ едни и сжщи срѣдства за истреблението имъ; защото ако са исчистятъ отъ гжсениците едни вошки, а други са оставятъ нечистени, то гжсениците отъ послѣдните ще да преманатъ на чисти, т. е. на чистените.

Преди нѣколко години са бѣше издала въ Австрия официална заповѣдь да са убиватъ пеперудите, и онзи, който убиваше повече пеперуди, приемаше награда.

Колко голѣмо зло праватъ оние, които убиватъ толкова си полезни птици, които истребятъ множество такива пеперуди, отъ които ставатъ гжсениците, и много други вредителни бубулечки.

ЗА ОРАНИЕТО.

Колко пѣти трѣба да са оре.

Колко пѣти трѣба да са оре една нива то не може да са опредѣли общо за всички земи, защото то зависи отъ това:

а) Каква е земята (пржстѣта); б) Какъ е обработвана тая земя; в) Какво растѣние е било сѣто на нея по преди, и г) Какво ще да са сѣе на тая земя.

а) 1. Кolkото е по-твърда (ягка) и по-жидкава земята, толкова повече пѣти трѣба да са оре; за това глинистата нива трѣба да са оре по-чѣсто, нежели пѣсчливата.

2) За рахлата и суха пѣсковита земя чѣстото оране не само че не е полезно, но още и вредително, защото такава земя и безъ това е рахла, та ако са оре чѣсто, то ще да бѣде много рахла така, щото малкото влага, която задържа, ще да са изгуби сжвршенно; а освѣнъ това и корените не могатъ да са заловятъ въ твърде много рахлата пржстѣ. За такава пржстѣ е много полезно в а л ѣ т ѣ, който притисва отъ горе пржстѣта така, щото да не може да са пзгуби сжвршенно влагата, която е потрѣбна за растѣнията.

3. Иловищата и варевита пржстѣ за орането стои измежду глинистата и пѣсчлива земя, т. е. не трѣба да са оре нито твърде много чѣсто, нито пакъ рѣдко.

4. Земя, въ която има доста зрѣлъ вече черноземъ, не трѣба толкова чѣсто да са оре, както оная, въ която има киселъ черноземъ; послѣдната трѣба да са оре по-чѣсто за това, за да са излага по-добре на воздухътъ, който подобрява такива земи.

5. Ако единъ видъ пржстѣ е сѣтсена съ друга, на пр. глина съ пѣсакъ, или безплодната подорна пржстѣ съ дълбоко оране са е искарада на горе, то такава земя, за да са размѣси добре, трѣба чѣсто да са оре.

б) 1. Кolkото повече буринъ (бжндраакъ) има въ една нива, толкова по чѣсто трѣба да са оре тая нива.

2. Нива, която са е преорала презъ есенъта и са е оставила на бразди презъ зимата, може да мине съ едно оране по-малко.

3. Оная земя, която по преди е слабо обработвана, трѣба по-чѣсто да са оре за да са поправи.

4. Дѣто са употрѣбватъ повече ордия за обработването на земята, като на пр. мотики, лизгари, тѣрнокопи и др. т. тѣмъ не е нужно чѣстото оране.

5. Дѣто са тори повече, или торѣтъ не о зрѣлъ, въ който има още много слама, тѣмъ така сжщо не е нужно чѣстото оране.

в) 1. Когато са обработва една нива на измѣна въ растѣнията, орането са сѣстѣва; защото въ такавъ случай едно растѣние приготвя нивата за друго. Така напримѣръ, дѣто са сѣе нѣкое растѣние за храна на добитакътъ; послѣ такова растѣние, което са окошава, като кукурузъ и др. т. и отъ което земята става по-рахла, по-чиста и по-влажна, то не е нужно много я чѣсто оране.

2. Ако едно растѣние е расло повече години на рѣдъ на една и сжща нива, като на пр. дѣтелина (звѣздѣлъ), трѣба тая нива да са оре повече пѣти.

г) 1. За есенната сѣйка нѣкога трѣба по три пѣти да са оре, дордето за пролѣтната сѣйка е доволно два пѣти да са оре, а нѣкога и единъ пѣтъ. Есенните сѣйки не на-

искватъ, щото нивата да бжде рахла, но про-
лѣтните изискватъ.

2. За оние растѣния, които оставатъ по-
вече време на една и съща нива, трѣба по-
чѣсто да се оре нивата, защото буряньтъ на-
расва твърде много.

3. А за онова растѣние, което е обработ-
вано съ окопаване и чистено отъ буряньтъ,
не трѣба чѣсто оране, особено ако е въ
доволно дълбока земя.

РАЗЛИЧНИ.

* Отрова отъ бакжрени сѣждо-
ве. — Чѣсто са случвало да са отравятъ хо-
ра, когато сж ѣле нѣкои ѣстия, готвени и джр-
жени въ бакжрени сѣждове. Тая отрова са
образува: 1) когато са готвятъ ѣстия въ ба-
кжрени (медени) сѣждове, и послѣ са оста-
вятъ въ тие сѣждове да истинатъ; 2) Кога-
то са джржатъ кисели или мазни ѣстия въ
такива бакжрени сѣждове, които не сж до-
бре изтриги и оматъ, още по-лоше когато
не сж калансани. Виното, оцетътъ, маслото и
сѣка друга мазь когато са джржатъ много
време въ бакжрени сѣждове, особено ако
не сж добре калансани, са образува ед-
но зелено вѣщество, което са преобжрща на
много силна отрова. Бакжрътъ, въ който са
готвятъ ѣстия и послѣ са оставатъ да ис-
тинатъ, подъ влиянието на киселините и на
мазните материи са окисляватъ — образува
са зелена соль, а тая отровна соль са рас-
тваря въ ѣстнето. Сжщото става и въ оние
сѣждове, които не сж добре очистени и из-
мити. А оние бакжрени сѣждове, които сж
добре калансани, очистени и измити, и въ
които не са оставя ѣстнето да истине, не
дѣйствуватъ зле на нашятъ организмъ. Не-
ка видимо сега какъ трѣба да са лѣкуватъ о-
ние, които сж са отровили отъ бакжрени сѣ-
дове.

Преди сичко на отровениятъ трѣба да са
даватъ такива срдства, които могатъ го на-
кара да бжла; а такива сж: 1) да му са
дадатъ нѣколко чаши засладена вода, и то
най-напредъ студена, дордего стоглиме дру-
га; 2) да са зематъ бѣлжците отъ шестъ
ейца, да са размѣсятъ съ вода и да имъ са
даде да пиятъ. Ако не са намѣрятъ тутакси
ейца, то намѣсго тѣхъ може да са земе бра-
шнъ или мѣло, размѣсено съ вода. Бѣлж-
кътъ не трѣба да са преобжрща на пѣна. То-
ва срдство може да са употрѣби и противъ
отрова отъ цинкъ и живакъ.

* Продължение на животътъ въ
Франция. — Науката за пазението на здра-
вието, която въ послѣдното време са е

распространила въ Франция, кое чрезъ учи-
лищата, кое чрезъ различните списания вър-
ху игиената, — е направила, както ни увѣ-
рива статистиката, животътъ на човѣците
по-дългъ въ растояние на 40 години. Срѣд-
ната мѣрка на животътъ, т. е. бройтъ на
умрѣлите и тѣхните години, колкото сж жи-
вѣле, сжбрани наедно, и послѣ тоя сборъ
раздѣленъ съ годините на умрѣлите хора, е
слѣдующата: въ 1820 год. за мъжете 30 год.
и 2 мѣсеци, а за жените 32 год. и 8 мѣ-
сѣци. — въ 1830 год. за мъжете 32 год. а за
жените 35 год. — 1840 год. за мъжете 33
год. и 5 мѣсеци, а за жените 36 год. и 7
мѣсеци. — 1850 год. за мъжете 35 години,
а за жените 38 год. — 1860 год. за мъ-
жете 36 год. и 2 мѣсеци, а за жените 38
год. и 8 мѣсеци.

Споредъ тая статистика въ растояние на
40 год. животътъ на мъжете и на жените
въ Франция са е продължилъ цѣли шестъ
години. Отъ това довольно ясно са види кол-
ко помага науката за пазението на здравнето.

* Нѣкои бжрзлѣни. — По точно испи-
тване изнамѣрено е, че електрическата бжр-
зина въ една секунда преминава 464.000,000
метри (по 3 стѣпки); свѣтлината преминава
300,000 метри; гласътъ презъ жетѣзна жи-
ца 3485 метри; гласътъ презъ водата 1435
метри; гласътъ презъ въздухътъ само 332
метри; гжрмежътъ на топътъ 552 метри;
орелътъ въ хвжрканнето си 35 метри; пер-
вото осѣщанне въ тѣлото 28 метри; хрѣт-
ката въ тичанието си 25 метри; вѣтарътъ
20 метри; кравьта въ жилите по тѣлото 9
метри.

ИЗВѢСТІЕ.

При редакциите на в. „Ступанъ“
и на в. „Знание“ са намиратъ за
проданъ цѣли годишни течения отъ
I. и II. год. на „Ступанъ“, наши-
ти и налѣпени съ корици. Намира
са така сжщо и в. „Знание“ I. го-
дина. Който желае да си достави
цѣли годишни течения, било отъ
„Ступанъ“ или отъ „Знание“, мо-
же да са отнесе до сжщите ре-
дакции.

телските събори. Ние не знаемъ да ли е станало баремъ дума за това въ тѣзи учителски събори! Не знаемъ още по какви съображения и причини не са е зела въ внимание земледѣлческата наука. Може би да има нѣкои причини, но ние ги не знаеме. Но може би нѣкои да ни кажатъ: а че кой ще преподава тѣзи наука? За това ние искаме скромното си мнѣние въ 6 ѳ брой на листътъ си отъ миналата година. А най-после, до кога и отъ кога ще чакаме да поправи това? Ние мислимъ, че е дошло и минало биле време да са введе и въ нашите народни училища този колкото важенъ, толкова полезенъ и необходимъ за насъ предметъ — земледѣлческата наука. Ние правимъ тѣзи напомнювания съ горѣщото желание дано са земяха въ сериозно внимание поне отъ онѣзи учителски събори, които има и може да станатъ по празниците на Воскресение Христово и по главниятъ распусть на учениците презъ мѣсець Юлия. Дано бждемъ честити да явимъ на читателите си, че и въ насъ, дѣто земледѣлството е главенъ поминакъ, захвана да са мисли и работи за подобрието на заостаналото наше земледѣлие и скотовѣдство!

ЧИСТОТАТА Е ГЛАВНО УСЛОВИЕ ЗА ЗДРАВИЕТО.

Между най-големите злочестини, които често сполѣтватъ хората, спадатъ епидемическите (салгѣини) и прилѣпчивите болести, защото като са появятъ въ нѣкои мѣста, чудно и бързо са разпространяватъ тѣй, щото дѣдаи си свѣтъ истребятъ, а и лѣковете въ нѣкои случаи малко помагатъ.

Епидемическа болестъ са нарича она, която въ нѣкое голѣмо или малко мѣсто тѣй вѣрлува, щото твѣрде много хора измиратъ. На епидемически болѣсти са преобрѣщатъ и такива болѣсти, които отъ начало не сѣ били епидемически, като, напримѣръ, трѣска сѣрдцеболъ и пр.

Прилѣпчиви болести са наричатъ

онѣзи, които могатъ да преминуватъ отъ единъ човѣкъ на други, т. е. единъ видъ прилѣпчиви болести, отъ които хората са молепсватъ (заразяватъ). Епидемическите болести, както казватъ лѣкарите, не сѣ сами по-себе си прилѣпчиви, но сѣ по-наташното си развивание и дългото си траяние могатъ да станатъ такива, т. е. прилѣпчиви.

Кои сѣ изворите, изъ които произлизатъ епидемическите болести, лѣкарите, не сѣ още сѣгласни въ мнѣнията си; по въ това сѣ сѣгласни, че болестъта веднашъ появена и подпомогната въ развиванието си отъ разни мизрии, които са нампратъ въ въздухътъ, както и отъ нечистите и не здрави живѣлища на хората. — твѣрде скоро са разпространяватъ и трѣбятъ толкова си свѣтъ. И тѣй, не само епидемически, но и прилѣпчиви болести могатъ малко или много да вѣрлуватъ между хората, и колкото повече са подпомагатъ отъ нечистиятъ и отъ перѣдовниятъ животъ, толкова и по-мѣчно са лѣкуватъ такива болести.

Каквито и да би били изворите на епидемическите и прилѣпчиви болести, нѣма никакво съмнѣние, че такива болести най-мѣчно са появяватъ тамъ, или ако сѣ са появили, най-напредъ са изгубватъ тамъ, дѣто хората живѣятъ правиленъ, рѣдовенъ и умѣренъ животъ, и дѣто държатъ чисто въ къщи и около къщи, защото отъ това зависи и *чистотата въ въздухътъ*, защото тя е главно условие за поддържане на доброто здравие и за поправяние на повреденното.

Както хората сѣ изложени на разни епидемически и прилѣпчиви болести, тѣй сѣщо и другите животни сѣ изложени на подобни болести. И тука въ повечето случаи зависи отъ човѣческата воля да са пресѣче пѣтътъ на епидемическите и на прилѣпчивите болести, отъ които загива толкова домашенъ добитакъ (воллове, крави, копе, овце и пр.); но и въ този случай *чистотата* е пакъ главно условие за да са предвари злото, защото сѣка болестъ,

а най-вече прилѣпчивата намира, тъй да кажемъ, храна въ нечистотията, и толкова по-бърже и по-силно са распространява измежду хората и другите животни, колкото околията е по-нечиста. Чистотата е половинъ здравие. Нечистотата дохожда или отъ растителното царство, или отъ животното, или пъкъ отъ двѣте наедно. Растителното и животното царства, съ едно име наричаме *органически тѣла*.

Дѣто гниятъ и са скапватъ органически (орждни) тѣла, тамъ са образуватъ и разпояжаватъ сѣкакви отровни и убийствени миризми и испарения, които сж много вредителни за здравнето на хората и на другите животни. Като преминува човѣкъ край нѣкои голѣми блатища, мочурливи мѣста, бари и други вонещи и застоени води и калове, ще усѣти нѣкакавъ си тѣжакъ, отвратителенъ и смърдливъ джхъ въ въздухътъ, и щомъ сѣ поотдалечи малко отъ тѣзи вонещи мѣста и захване да диха чистъ и здравъ въздухъ, тутакси ще огади една приятностъ въ диханието си и овъзи воня са изгубва. Още по-неугодни, по-несносни, по-вредителни и по-убийствени сж миризмите и испаренията тамъ, дѣто множество умрѣли животни са скапватъ и испялнатъ въздухътъ съ отровни миризми и вонии. Хората, които живѣятъ въ такива мѣста и които дихатъ и поематъ въ себе си отъ нездравиятъ въздухъ такива отровни миризми и испарения, изложени сж на постоянна и продължителна трѣска и на разни други болести, а и животътъ имъ не може да бѣде джлагъ, защото са отравятъ съ вредителните миризми и испарения на гниющите органически останки, и най-после умиратъ. Същото зло достигватъ и повечето отъ опѣзи хора, които живѣятъ въ ниски, тѣмни, мухулясали, влажни и миризливи живѣлища; и тука по причина на нечистиятъ и нездравъ въздухъ са развиватъ и размножаватъ нездравни миризми и испарения, отъ които безбройно множество хора загинватъ. Хората, които живѣятъ въ такива живѣлища, да не ка-

жемъ сами, не сж подпжлно здрави нито тогава, когато вѣнчашната околия е здрава, ами какво да кажемъ за състоянието на такива злочестници тогава, когато и вжнъ въ околността са появятъ епидемически болести? Тогава не е чудно, дѣто въ такива ниски, тѣмни и нечисти кѣщи най-много вжрдуютъ епидемическите болести и тамъ хората падатъ като трѣва подъ косата. Съ жалостъ забѣлжваме, че и въ Видипъ има много семейства, които при не до тамъ здравиятъ климатъ, живѣятъ въ ниски и тѣмни кѣщи, а нѣкои ако и да иматъ по-добри и повисоки кѣщи, но живѣятъ зиме и лѣте въ най-долните катове на кѣщата си, т. е. тамъ, дѣто е ниско и тѣмно. Това не е добро за здравнето; трѣба да са увѣримъ.

Опѣзи, които желаятъ да отклонятъ горекананите болести, преди сичко вай-напредъ трѣба да са погрижатъ за това, какъ да пресушатъ изворътъ, изъ който произтича злото. Трѣба да са изсушатъ блатищата, барите и мочурливите мѣста, та като пресъхнатъ тѣзи извори на злото, ще престанатъ да са размножаватъ миризмите отъ вонещите и гниущи вещества, а съ това и нездравите испарения. Истина, на много мѣста сждбата е хвжрлила човѣка на такова мѣсто, което не му е вжзможно да остави; въ такавъ случай човѣкъ трѣба да са предаде на неизбежната сждба. Но има много и премного случаи, дѣто човѣкъ самъ отъ небрѣжение трови въздухътъ и скжсява животътъ си.

Колко кѣщи има, дѣто срѣдъ дворътъ са намиратъ бари пжлпи съ гнили отъ растителни и животни останки, които гниятъ въ водата и съ вредителните си испарения лѣтно време въ голѣмите горѣщици тровятъ въздухътъ, когато хората и животните дихатъ и поематъ въ себе си. Ами колко кѣщи са намиратъ по селата, дѣто боклуците са хвжрлятъ подъ самите прозорци на кѣщата! А само по селата ли? Въ много градове има дворове, дѣто като влесе човѣкъ вижда боклуци, нечисто-

тия и пр. Отъ много опити е доказано, че не само епидемическите, но и сички други болести най-напредъ са по-раждатъ и появяватъ на нечисти мѣста, отъ дѣто после са разширяватъ и разпространяватъ и на други мѣста. Когато е тъй, могатъ ли избѣгна отъ разни болести онѣзи мѣста, които сѣт испопжлени сѣ нечистотии, миризми и вредителни испарения? Ако въздухътъ е нечистъ и нездравъ въ сѣко време, то колко по нездравъ ще бѣде когато са появи пѣкоя епидемическа или при-лѣпчива болѣстъ!

Питание е сега, какъ би могаль да са държи въздухътъ чистъ и здравъ въ кѣщи и около кѣщи?

Зиме отваряй по пѣколко пакти на день вратата и прозорците на собите, а лѣте ги държъ дене отворени. Никога неоставяй да са пере въ кѣщи, особено дѣто са живѣе и спи, нито пакъ да са сушатъ нечисти и сухи дрѣхи, ризи, кърпи, чорапи, пелени и пр. Ако си припуденъ да живѣешъ въ ниски, влажни и плесенясаи стаи, то е много по-нуждно да са провѣтрятъ такива живѣлища, а освѣтъ това трѣба често да са покадяватъ сѣ такива вещества, сѣ които са чисти въздухътъ и за които по-долу ще споменемъ.

Днесъ е вече ясно доказано, че страпната болѣстъ холерата, която *кърдисва* дѣдай-си свѣтъ, са разпространява отъ лошите миризми, а най-вече отъ човѣческата нечистота, която разваля водата, що я пиятъ хората. Не само тѣзи, но и сѣка друга нечистота трѣба да е далечъ отъ кладенците, чешмите и пр. По-премипалата година на Свѣтската изложба въ Виена ни разказваха, че единъ месаръ въ Виена, който не можилъ да продаде единъ день сичкото месо, което ималь за проданъ, занесаль го въ кѣщата си и го спустилъ да виси въ владенецътъ, що ималь въ кѣщата си. Месото, види са, е захвапало да са виписва, отъ което са повредила водата. Подиръ пѣколко дни, като пили отъ тѣзи вода, сички домашни са разболѣли и повечето отъ тѣхъ измрѣли. Тука са види

явно, че водата са е отровила, а въ това време въ Виена имаше и холера, ако и слаба, та дѣте наедно ускори-ли умиранието на гореказанните.

Вода близо до кѣщи е нуждна не само за домашниятъ добитакъ, но и за въ случай на пожаръ; ама трѣба да са държи чиста тѣзи вода. Който желае да има чистъ и здравъ въздухъ около кѣщата му, трѣба хлѣвовете, дамищата, кочините и пр. да бѣдатъ малко отдалечени отъ кѣщата. При това, ако са постарее сѣки ступанинъ още и за това, што винаги да бѣдатъ хлѣвеве чисти и добре провѣтрени, и често да постила сѣ суха слама на добитакатъ, то освѣтъ дѣто хлѣвовете ще бѣдѣтъ чисти и здрави, по много ще спомогне и за човѣческото здравие.

Това сѣ по-главните правила, които ако пази човѣкъ, ще има чистота въ кѣщата си и около кѣщата си, въ двортъ и въ хлѣвътъ си, а сѣ това ще запази своето здравие и здравнето на домашниятъ си добитакъ, но има случаи, особено ако са появятъ въ околността придѣпчиви или епидемически болести, било по хората или по добитакътъ, дѣто при вѣжикашната чистота трѣба да са употребятъ и пѣкои вѣжжни срѣдства, сѣ които са унищожаватъ вредителните за здравнето испарения и миризми, а оттова въздухътъ са чисти, за което са и наричатъ *чистила за въздухътъ*.

(Продължава се.)

ЗА СОЛТА.

Готварската солъ е смѣсъ отъ *хлоръ*, който е отровителенъ, и отъ *натриумъ*; но има въ нея и пѣщо вода. Истина, *хлорътъ* самъ по-себе си е отровителенъ, но солта заедно сѣ натриумътъ не е отровителенъ. Солта е много потрѣбна, и то не само за содение на ястията, но и за храна, безъ която не бихме могли да живѣемъ; защото тя е главенъ сжставъ на крѣвѣта, както и на крѣскавиците. Физиологията за човѣка ни учи, че единъ порасналь човѣкъ има повече отъ 10-12 оки крѣвѣ, а сѣка

ока кръвъ има около 15-16 драми соль. Много соль са губи непрестанно изъ нашето тѣло презъ кожата, като са потимъ, съ изметътъ и пр., а тази изгубена соль трѣба да са надомѣста, навакса. И въ растѣнията има соль, но защото солта въ тѣхъ е по-малко отъ солта въ животните, за това трѣба пхрвите по-добре да са солятъ отъ послѣдните. Колкото повече кръвъ има въ месото, толкова по-малко соль му трѣба.

Солта помага да са смеле по-скоро храната въ стомахътъ, като драгне желудачниятъ сокъ, ускорява растопението на бѣлтъчните вещества, както и на мастъта, която инакъ мъчно са растопява. Сѣки му е познато, че когато ѣде човѣкъ много солени ястия, то пие и много вода; но малцина сж овѣзи, които знаатъ отъ що бива това. Причината на това е, че солта земя нѣщо вода отъ кръвта за да са растопи въ нея, и отъ това жедността са уголѣмява.

Пресолени ястия не трѣба да са ѣдатъ, защото съ това са стѣгчава смиланието на храната въ стомахътъ, та ако не бѣде доволно и храната, кръвта са поврежда и оттова са пораждатъ бодести.

Нѣма сжмнѣние, че солта е толкова стара храна, колкото е старъ и човѣческиятъ родъ, и напразно би търсили въ историята пародъ, или самъ човѣкъ, който да е жпвѣлъ безъ соль.

Както отслабва човѣческото тѣло и най-после са поболѣва, ако не са храни съ нужната храна и вода, тѣй сжщо природата ще та накаже, ако не са хранимъ за пѣколко време и съ соль. *Мунгъ Паркъ*, който е пътувалъ изъ Африка по онѣзи мѣста, дѣто нѣма соль, билъ е принуденъ да са храни нѣколко дни съ бессолено ястие, и оттова до толкова билъ отслабналъ за соль, щото не е можилъ съ думи да го искаже, нито съ перо да го опише. Ако би жпвѣлъ той повече време тѣй, безъ сжмнѣние тѣзи негова слабостъ би са преобжрнала на болестъ.

Както въ човѣческата кръвъ, тѣй

сжщо и въ кръвта на животните има доста соль; оттова са разбира, че дивите народи, като са хранятъ съ сурово и кърваво месо, малко соль харчатъ. Оттова слѣдува, че ние, които са хранимъ съ варено и печено месо, лишено отъ кръвъ, трѣба да солимъ повече месото. — Такава важность има солта, като храна за човѣка. Ами какво да кажемъ за добитакътъ?

Че солта има голѣма важность и за добитакътъ, особено за млекопитающиятъ, не трѣба много доказателства. Грабливите животни, които са хранятъ съ месото на другите животни и съ кръвта имъ, нѣматъ нужда отъ соль, по сжщите причини, които погоре наведохме; но онзи добитакъ, който са храни съ трѣва, трѣба пакъ по сжщите причини да са храни и съ соль.

Теоретически и практически е доказано, че добитакътъ, на когото са е давало соль, бива по-угоенъ, по-тѣжстъ и по-якъ, и кравите даватъ повече млѣко, нежели онѣзи, на които не са е давало соль. Умните и вѣщи ступани сж забѣлѣжали, че една овца, която добива по 150 драми или по половина ока соль на мѣсець, заплаща тѣзи соль съ 4-5 оки повече месо, което направя повече отъ онѣзи овци, на които не са е давало соль. Освѣнъ избилното млѣко и месо озцете даватъ тѣй сжщо много по добра, по-гѣста и по-тѣжка вѣлна, ако имъ са дава соль. Нека зематъ въ внимание това онѣзи, които иматъ и хранятъ овце, както и други добитакъ, та да бждатъ увѣрени, че не ще са каятъ за онѣзи соль, що сж дали на овцете си.

Освѣнъ това солта има още и друга полза: тя служи още и като *лѣкъ* (цѣръ). Статистиците доказватъ, че най-много са появяватъ разни прилѣпчиви болести по добитакътъ тамъ, дѣто твжрде малко или никакъ са не дава соль на добитакътъ, рѣдко и по-малко вярдуватъ такива болести по добитакътъ. Сега, когато на разни мѣста изъ отечеството ни са е появила болестъ по добитакътъ, трѣба повече да му са да-

азми, като са тури малко нѣщо такавъ варъ въ единъ ссѣдъ и са полѣе съ добаръ оцетъ, и са остави да стон въ хлѣвѣтъ, дордето захване да мирши на хлоръ. Но преди сичко това добитакѣтъ трѣба да са искара на вѣнъ, врагата и прозорците да са затворятъ и подиръ единъ четвъртъ (четирекъ) часъ пакъ да са вкара добитакѣтъ въ хлѣвѣтъ.

Когато има моръ (болестъ) по добитакѣтъ, не трѣба да са пуца въ хлѣвѣтъ никакавъ чуждъ добитакъ; най-добре е да са пои добитакѣтъ въ къщи въ корита. Въ който дворъ пѣма кладенецъ, трѣба да са носи чиста вода изъ рѣнъ и винаги да са наливъ въ водата по малко втриолъ (симпурна киселина) за да бѣде водата малко вжзкиселичка.

Добро срѣдство е и мангано-прекисела калия (*hypermanganis aures kali*), да са тури единъ драмъ на 10 оки вода.

Сподучливо може да са употрѣби тѣи сжщо и чистъ креозотъ, който Д-ръ Миланъ Вишчанъ преди нѣколко години препорѣчилъ като добро срѣдство противъ прилѣпчивите болести.

Опытниятъ и вѣщъ економъ Надагъ бѣлѣжи въ своето сѣчпение „*Oekonomie-Verwalter*“, което сѣтинение много са хвали, — слѣдующето:

Щомъ са появи болѣстѣта по говедата въ околията, тутакси трѣба да са вкаратъ коне въ говеждиятъ хлѣвъ; това са е показвало като защита противъ заразата.

Колкото за сигоренъ вътрешенъ лѣкъ до сега още не е изнамѣренъ. Има само нѣколко правила, които, ако са пазятъ, ще са предвари и сире баремъ този страшенъ бичъ — морѣтъ по добитакѣтъ отъ прилѣпчиви болѣсти. Пне излагаме подолу нѣкои отъ тѣзи правила и ги препорѣчваме на вниманпето на онѣзи, които желаятъ да не вжрлуватъ и да не са распространяватъ тѣзи опустошителни болести по околията имъ, както и въ домѣтъ имъ:

1. Хлѣвѣтъ (ахъръ), въ който са държи добитакѣтъ, трѣба да е свѣтливъ и често да са провѣтря; но когато добитакѣтъ е вътре, не трѣба да преминува вѣтаръ отъ една страна на друга, т. е. про-

зорците, които стоятъ единъ срѣщу другъ, да не бѣдатъ отворени.

2. Трѣба да са дава на добитакѣтъ здрава храна и чиста вода.

3. Винаги, когато добитакѣтъ са искара на наша или на работа, или ижкътъ когато са храни въ хлѣвѣтъ, винаги трѣба да са преглѣжда, и ако са покаже нѣкой знакъ за болестъ тутакси да са предвари злото, като са употрѣбятъ предпазительните срѣдства.

4. Щомъ са заблѣжи, че са е появила каквато ще и да бѣде болестъ по добитакѣтъ, трѣба тутакси да са повика онзи, който разбира отъ тѣзи болѣсти, защото болестѣта лесно може да са преобърне въ прилѣпчива.

5. Купенпята добитакъ трѣба да са държи самъ (башка) 10-14 дни, за да са избѣгне болестѣта, ако би билъ боленъ този добитакъ.

Ако ли сж са появили вече прилѣпчиви болести, трѣба да са пазятъ слѣдующите правила:

1. Строго да са пази да не би да са сѣбира добитакѣтъ съ други вжикашени добитакъ, и когато работи на полето, ако е хубаво времето, да не са кара въ домѣтъ, но да са оставя на полето.

2. Хората, които иматъ работа съ добитакѣтъ, не трѣба да са сѣбиратъ съ други, или ако това е невжзможно, трѣба да обличатъ други дрѣхи, когато ще да идатъ въ хлѣвѣтъ при добитакѣтъ, а освѣнъ това да са и измиватъ.

3. Ако са е разболѣло нѣкое говедо, трѣба тутакси да са извади изъ хлѣвѣтъ и да са заведе на друго мѣсто.

4. Нито едно орѣдие или ссѣдъ, що сж употрѣбавани съ боленъ добитакъ, не трѣба да са употрѣбява съ здравъ добитакъ.

5. Загиналиятъ добитакъ не трѣба да са дере, т. е. кожата му да си остане на него, да са поспии съ варъ (керечъ) и да са зарови въ ископанъ трапъ, който да бѣде по-дълбокъ отъ единъ човѣшки бой.

6. Строго да са внимава да не би да са продаватъ кожи, мѣсо и др. отъ такива болни животни.

Тѣзи сж накратко нѣкои отъ правилата, които трѣба да са пазятъ, когато са появи тахъвази болестъ по добитакѣтъ, и ко-

ито пожелахме да представимъ на читателите си за въ случай на нужда. Но пжрвите, ако са пазятъ, много пжти са избѣгва здото, което би са случило.

БѢЛЪ ХЛѢБЪ ОТЪ КУКУРУЗНО БРАШНО.

По причина че пшеницата отъ день на день става по-сѣна, хората сж захванали отдавна вече да мислятъ съ какво би могли да я замѣнятъ, т. е. отъ какво друго би могли да правятъ хлѣбъ. Най-после са спреди при кукурузътъ.

Кукурузътъ по своите си химически сжстани части най-много са приближава до пшеницата, защото въ него има най-много хранителни вещества.

На много мѣста по Видинско и по Ломско са хранятъ хората повечето съ кукурузенъ хлѣбъ. За това и по тѣзи мѣста са сѣе и обработка много кукурузъ. Отдавна вече сж мислили хората, какъ би могли да правятъ колкото са може по-добро брашно отъ кукурузъ. Тѣй, напримѣръ, въ Франция и Алжирия, дѣто са сѣе и расте много кукурузъ, джлго време сж са занимавали съ това питание. И наистина, въ Франция сж изнамѣрили една особенна мѣлница (воденица), въ която мѣлятъ и правятъ изъ кукурузъ такова брашно, което, ако са размѣсе съ двѣ третини пшенично брашно дава много добаръ, бѣлъ и хранителенъ хлѣбъ. Тѣзи мѣлница е пзмислена отъ нѣкого си Бецъ-Пенотъ, и са намира вече по цѣла Франция и Алжирия.

Главното въ тѣзи мѣлница е, дѣто са пжржи най-напредъ кукурузътъ, защото въ кукурузътъ има много мазни или маслени вещества, които трѣба съ пжрженieto и сушенieto на кукурузътъ да извѣтреятъ изъ него — да са изгубятъ.

Въ кукурузното зърно има слѣдующите химически сжстави:

Скорбѣла (вишпесте)	67.55
Азотисги вещества	12.50
Дикстринъ	4.00
Джрвени влаканца	5.90
Рудни вещества	1.25
Мастни вещества	8.80

100

Както са види отъ горните сжстави, въ кукурузното зърно има 8.80 на стотѣхъ мастни сжстави, дордего въ пшеничното зърно има само 1.5, а въ ржженото 2 на стотѣхъ. Тѣзи мастни вещества сж причина, за дѣто не може да стане отъ кукурузътъ добро брашно, ако са меле на обикновените воденици; защото воденичарските камани са подмазватъ съ тѣзи мастности що са намираатъ въ кукурузътъ. За това трѣба кукурузътъ най-напредъ да са попсжрже баремъ въ пещи. Освѣтъ това, съ пжржението са изгубва и кристалността на зърното и неможе да попива вода. Споменатиятъ Бецъ-Пенотъ нахвасвалъ кукурузътъ съ вода, после изцѣждалъ водата и тогава турялъ кукурузътъ да са мѣли. Зърната като са триятъ, брашнените частици са отдѣлятъ отъ люспите и другите сжстави. На този начинъ мѣлно брашно бива много добро, а слѣдователно дава и много добаръ, здравъ и хранителенъ хлѣбъ. Тука сме длжжи да кажемъ и това, че, по миѣнieto на докторите — лѣкарите, хлѣбъ, който е мѣсенъ само изъ кукурузено брашно, не е до тамъ здрава храна, защото причинява диарея. За това е по-добре кукурузното брашно да са размѣсва съ пшенично,

М Л Ъ К О.

Млѣкото, което нѣкои наричатъ бѣла кржвъ, служи за храна и за питье на хората. Млѣкото само — безъ никакви смѣси — може да ни храни, защото въ него има сички онѣзи вещества, сички онѣзи частици, отъ които са сжстои кржвата и въобще нашето тѣло. За слабите дѣца млѣкото е необходимо нужно, даже то е и единственната имъ храна. Млѣкото — както сѣки знае — е бѣла, непронилива, сладка и угодно миризлива течность. Въ млѣкото има до 33 на стотѣхъ такива вещества, които правятъ кржвата, и са сжстои отъ растопено сирисце, млѣчна захаръ отъ нѣкои соли, които са намираатъ въ кржвата, а най-много отъ вода, въ която плуватъ млѣчни и мазни мѣхурчета, пжлни съ масло. Тѣзи мѣхурчета сж много лѣки, и като са остави млѣкото да са устои, тѣ (мѣхурчетата) исплуватъ и са набиратъ отгоре надъ млѣкото, дѣто като са сжсжтатъ образуватъ с мѣтана (каймакъ). Кога са бута (мачка) каймакътъ, маслението му мѣхурчета са раскжсватъ на частици, които са сжединяватъ по-между си и като по-леки отъ

дѣлятъ са отъ останалото течено и става масло, което има не само мастъ, но и сиринце, захаръ и соль. А най-много отъ онѣзи вещества, които сж били въ млѣкото оставатъ шу м и к ъ (изварѣ).

Ако стои млѣкото много време на въздухътъ, особено ако времето е топло, окисва са и са сжсиря. Провидливата, зеленикавата и рѣдка течностъ, въ която плува сжсиреното млѣко, нарича са сурватка, а сжсиреното вещество — сирени. Млѣкото са окисва и сжсирява за това, защото съ влиянието на въздухътъ и на топлината, сиринцето тѣй дѣйствува на млѣчната захаръ, щото тя (захаръта) са преобраща на млѣчна киселина.

По какво са познава доброто млѣко? Доброто млѣко е бѣло и малко синкаво, непровидливо, мазно, като го потриешъ между прѣстите си; миризмата му е угодна, вкусътъ — сладакъ, а когато са вари на повърхнината му става една кожица. Ако са пусти една капка добро млѣко у вода, ще потъне, а на некатътъ да стои като мехурчи, т. е. негрѣба да са разлива тѣзи капка.

Ако и да е млѣкото най-хранително ястие, но не са смисла въ стомахътъ тѣй лесно, както други нѣкои ястия; защото съ дѣйствието на желудачниятъ сокъ млѣкото са сжсирява въ голѣми или малки части въ видъ на сирени. Ако бждатъ тѣзи части голѣми и съ масло натрупани, желудачниятъ сокъ, които спомага за смиланieto, не може лесно да пробива въ това сжсирено млѣко, и много време грѣба за да са растопи и да са смѣли въ стомахътъ.

Млѣко, въ което има малко сиринце и масло, по лесно са смисла въ нашиятъ стомахъ, нежели онова, въ което има много масло. За да може по-лесно да са смѣли млѣкото въ стомахътъ, грѣба да са ѣде по-мѣка, и то винаги съ хлѣбъ, защото въ такавъ случай сиринцето на млѣкото са сжсирява въ стомахътъ на малки части, които желудачниятъ сокъ лесно растопява. За слабъ и болѣстенъ човѣкъ млѣкото не е твърде добра храна. Млѣкото е толкова по-добро, колкото повече има въ него сиринце (бѣлтъчни вещества), масло, млѣчна захаръ, които служатъ за храна на нашето тѣло. Въ млѣкото има 10 части бѣлтъчни вещества (въ които има и рудни частици), 10 части масло и 20 части захаръ. Пстина, млѣкото на сички млѣкопитающи животни са сжстои отъ еднакви сжстави, но пакъ са различава по това, дѣто у млѣкото на единъ видъ добитакъ има повече отъ тѣзи или онѣзи сжставни частици, до дѣто млѣкото на други видъ млѣкопитающи има по-малко отъ тѣзи частици. Тѣй на пр. у магарешкото млѣко има повече млѣчна захаръ, нежели въ кравито млѣко.

Защото млѣкото са окисва отъ въздухътъ и отъ топлината, грѣба да са туря на тѣмни и студени мѣста и да са затуля добре за да не влиза много въздухъ при него. Млѣкото щомъ са издои, грѣба да са подварява.

Кисело млѣко ако са държи въ бакжрени или калаени ссждове, образуватъ са единъ видъ отровни соли, които сж вредителни за здравieto. За млѣко най-добри ссждове сж дървените и стжкитените, защото земните (прѣстените) и желѣзните ссждове могатъ да отровятъ млѣкото, ако сж калайдисани съ оловни калай (Glasur).

Болѣсти на млѣкото и какъ са лѣкуватъ.

И млѣкото има своите болѣсти, които сж :

1. Водностъ. Водността въ млѣкото става, ако кравата са храни съ много мокра храна, като съ мокра грѣва, сѣно или съ друга водна храна, отъ която стомахътъ на добитакътъ отслабва. Ако водността на млѣкото не е отъ нѣкоя друга болѣстъ, като отъ много развалень стомахъ, отъ много напжвание, то, ако са промѣни храната, лесно са поправа.

2. Лигаво млѣко дава малко и лошавъ каймакъ, както и невкусно масло. Лигавостъта на млѣкото става отъ разни болѣсти по кравите, отъ нечистотата на ссждовете, въ които сж държи млѣкото, отъ лошавата храна, като спарено и мухлясало и кисело сѣно. За да са избѣгне това, грѣба ссждовете да бждатъ чисти и храната добра.

3. Бжрзо окисване на млѣкото. Тѣзи болѣстъ са забѣлѣзва най-много въ онова млѣко, което са държи въ нечисти ссждове, когато времето е много горѣщо и когато гжрми, ако сж чисти ссждовете, ако млѣкото щомъ са издои и са растуди и ако му са тури малко поташа или сода, то не може тѣй скоро да са окисва.

4. Горчевина на млѣкото са показва, ако то стои повече време; причината още са не знае. Каймакътъ на такова млѣко еднакво не са издигва на горе. Вкусътъ му е горчивъ и удара на воия. Такавъ каймакъ дава малко масло, което подиръ нѣколко дни става жжтитеникаво. Отъ такова горчиво млѣко са добива тѣй сжщо малко и лошо сирени, което скоро са разваля. Горчивото млѣко скоро повржда и друго здраво и добро млѣко, за това е нужно чисто да са държатъ ссждовете и мѣстото, дѣто стои млѣкото. Ако ли пжкъ млѣкото е горчиво отъ това, дѣто кравата е хранена съ горчива грѣва, или лѣкувана съ горчиви лѣкове, то горчевината на млѣкото ще са изгуби тутакси щомъ са престане да са даватъ на кравата горчиви лѣкове и горчива храна.

5. Чорвено, или кърваво бива млъкото на онъзи крави доилници, които сж пали таквази тръви, въ която има червена бол. Лъкътъ е лесенъ, пази кравите да не пасатъ таквази тръва. Често са случави да е млъкото червено и оттова, дѣто е помъсено съ кръвъ, но то не трае много време и не произлиза отъ нѣкоя вътрешна болѣсть, — може нѣкоя инсекта (бубулечка или др.) да е ухапала и мето на кравата. Въ такавъ случай, винето може да е отекло (надуто) и добре е да са поизмие съ варено семе отъ сѣно; освѣтъ това кравата трѣба да са пазятъ отъ студъ и да са храни съ добра храна.

6. Ако млъкото е синио, то е вредително за човѣшкото здравие, даже и отровно, ако са ѣде. Причината да бѣде млъкото синио е, — както искатъ да кажатъ нѣкои, — отъ нѣкаква си болѣсть въ стомахътъ, която става отъ простуда и са лѣкува съ глауберова солъ (въ спицарните). Млъкото не става синио отъ нѣкоя трѣва или друга храна, защото много пажти са е случавало, щото отъ стотина крави, които са хранятъ съ еднаква храна, само една има, на която млъкото бива синио.

Масло.

Ако са бие каймакъ въ нѣкой ссждъ, пукватъ са онъзи малки съ масло напънени мехурчета, които са намиратъ въ млъкото, рението наедно съставлява хранителността на млъкото. У 100 драми масло има 77 др. чисто масло, 21 др. сирене и 21 др. млъчна захаръ, соли и вода.

Колкото повече сирене има у маслото, толкова повече са вкисва. Ако искаме да са не вкисва маслото, трѣба съвършено да отстранимъ сиренето отъ него. За да не са разваля скоро маслото, трѣба често да са мие или да са соли или пажъ да са растопява.

Маслото става отровно, ако са държи много време въ бакъренъ, калаенъ или тучени ссждове.

Сирение.

Сирението са състои отъ млъчно сирене, но въ него има много или малко масло, млъчни захаръ и други млъчни вещества. Сирението са дѣли на мазно (тжсто) и на слабо. Ако е направено отъ необрано млъко, т. е. отъ такова млъко, на което каймакътъ не е обранъ, то такова сирение са нарича мазно, ако ли е отъ обрано млъко — слабо. Мазното, или тжстото сирение е много по-хранително, нежели слабото. Швейцарското сирение, което спада въ тжстото сирение, е много добро. Сирението като са пали добре трѣба да са остави дорде преври или дозрѣе. Въхтото сирение, т. е. онова, което е добре станало, е много добро за ѣденне.

Ако и да е доста хранително сирението, но тежко са смилатъ въ стомахътъ, защото жедудачниятъ сокъ не може лесно да пробива въ него, по причина че е ягло и мазно. Колкото по-тжстно, по-мазно и по-ягло е сирението, толкова по-мжчно са и смилатъ. Сирението е доста хранително повече за това, защото въ него има много бѣлтъжъ.

Въ разваленото сирение са образува единъ видъ отрова, която причинява болѣсть въ гърлото и въ стомахътъ, повдига на бжванне, стѣга вратътъ, отегава гжтанието, причинява вжртоглавица и пр. Трѣба да са пазимъ отъ онова сирение, което е прежно мокро, което накиселява и което е плъсниво (мухулясало). Ако са отрови нѣкой отъ развалено сирение, трѣба тутакси да му са даде нѣщо за повращание — бжтване, а освѣтъ това нека пие чорба отъ варени граичеви и вжрбови кори, въ които има много тжпкава киселина. Да пие още и черно кафе.

Яйца.

Яйцата, както и млъкото п месото, не само че сж доста хранителни, но сж и леко смилатъ въ стомахътъ, ако сж непреварени (рови). У яйцата, както и у млъкото, има сички онъзи вещества, отъ които са състои нашата кръвъ и нашето тѣло. Яйцата са състоятъ отъ жжтъжъ, бѣлтъжъ и отъ чурупка. Жжтъжътъ са състои отъ единъ видъ масло, въ което има захаръ, жѣлъзо и фосфоръ. Жжтъжътъ като са свари може лесно да са дроби. Въ бѣлтъжътъ има соли, които са намиратъ и въ кръвъта, както и нѣщо мазни мехурчета и захаръ. Когато са варятъ яйцата, бѣлтъжътъ имъ заяква, побѣлѣва и става непровидливъ.

Яйцата могатъ да бжджтъ лесносмилателни и мжчносмилателни, и то зависи отъ това, да ли сж тѣ прѣсени или не, или да ли сж малко варени (рови) или преварени. Бѣлтъжътъ на яйцата са спихтява въ стомахътъ, както бива и съ млъкото, и трѣба жедудачниятъ сокъ да го растопи. И тжй, колкото сж по-ягли, по-преварени яйцата, толкова по-мжчно са смилатъ въ стомахътъ. Най-лесно са смилатъ прѣсените яйца, за единъ до единъ и половина часъ ги нѣма вече въ стомахътъ; най-мжчно са смилатъ преварените яйца (за 3 до 3 1/2 часа), а особено тогава, когато не сж добре сдѣлкани.

Както е познато, яйцата като постоятъ нѣколко време на воздухътъ, лесно са развалятъ. Причината на това разваляние е воздухътъ, който влиза презъ шуплите (пори) на яйцата. Кислородътъ отъ воздухътъ, който е влизалъ въ яйцата презъ шуплите на чурупката, разваля яйцата, като захване най-напредъ бѣлтъжътъ да са имириса. За да са избѣгне това, добре е да са намазватъ яйцата съ ленено масло и да са турятъ въ

